

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
kéthavonta megjelenő kiadványa
XXIII. évfolyam 242. szám
2019. július–augusztus

Tisztelt Olvasóink!

Minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor a **Fővárosi Örmény Klub a Pest Megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termében (helyszínváltás!!!)** kerül megrendezésre.
Bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől, az udvaron keresztül.

Mindenkit szeretettel várunk!

A lapzárta augusztus 26-án lesz.

Kerubénekek

„Mindenható vagy Seregek Ura, aki az örökkévalóság királya vagy, aki az eget egében trónolsz és fényt támasztasz teremtményeidben. Aki alázattal szálltál a földre. Neked ajánljuk fel ezt az áldozatot. És a Te szent nevedet dicsőítjük Urunk, aki szentjeid megkoronázója vagy. Mert ők a mi közbenjáróink, mindenható Urunk, a Te királyságodban.”

Világosító Szent Gergely ünnepének a kerubéneke.* A szentek, a mi pártfogóink kerülnek itt említésre, hisz az Úr fényt támaszt bennünk. Világosító Szent Gergely is Krisztustól kapott megvilágosítást s lett az örménység apostola.

dr. Sasvári László

* Szent liturgia örmény katolikus szertartás szerint. Bp. 2006. 136. o.

Lapunk az interneten: www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Tisztelt Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek Olvasó!

Az elmúlt ciklusok során kialakult áldatlan állapoton szeretne az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület felülemelkedni és olyan megoldást javasolni, amely a problémákat alapjaiban oldhatja meg az örmény közösségen belül a tartós, békés egymás mellett élés érdekében.

Előre szeretném bocsátani, hogy a következőkben csak problémákról írok és nem beszélek a szép és jó dolgokról. Ez nem azt jelenti, hogy az örmény közösségben, akár magyarörmény akár örmény-örmény oldalon nem történik semmi jó, hogy csak baj és probléma van. Minden mérlegelés nélkül mindkét oldalon voltak szép és emlékeztető rendezvények, van közösségi élet, könyvkiadások történnek, kiállítások nyílnak, stb. Céloom az új **választói kiegyezési** mozgalom elindításával az, hogy a Magyar Állam nemzetiségeknek biztosított lehetőségeivel az örményeknek sokkal jobban kellene gazdálkodni és élni: szélesebb körben, igazságosabban, tisztességesebben és hatékonyabban felhasználva a forrásokat, valamint meg kell szüntetni a zajt, amely az örmények körül hallatszik.

A legfontosabbnak tartott problémák

Amiket most problémaként fogok felsorolni, azok két szóval is leírhatók lennének: **törvénytelen működés**. A törvény ugyanis nem engedi meg sem a kirekesztést, sem a személyek közösségei megkülönböztetését, sem a rasszista rágalmozást, sem azt, hogy valaki megkérdőjelezze másvalaki valamilyen nemzetiséghez való tartozását. A törvény egyenlő feltételeket, képviselőket és jogokat biztosít mindenki számára. A törvény előírja a tiszta és átlátható

gazdálkodást, az elszámolási kötelezettségeket, stb. Nem kellene mást csinálni, mint törvényesen működni.

Az Állam és a különböző felügyeleti intézményei valamilyen ok miatt túlságosan is távol tartják magukat a nemzetiségek belügyeitől. Ez jó is lehetne, de sajnos az örmények esetében az önkormányzatiság szabadsága az elmúlt ciklusok alatt az Országos Örmény Önkormányzatnál jól meghatározott érdekcsoport gátlatlanságának elszabadulásához vezetett. **Szabadon, saját hatalmi és választási érdekeik miatt megosztják és manipulálják az örmény nemzetiséget, kihasználva annak sokszínűségét** (történelmi, eredet, nyelv, vallás, kulturális identitás, stb.).

Idézni szeretnék országos elnökiünk 2014. nov. 7-én tartott alakuló ülésen elmondott székfoglaló beszédéből, amelyben a Magyarországon közel 400 éve itt élő, többséget képező történelmi örmény-ség képviselőiről nyilatkozott:

„Én nem vagyok nektek az elnökök, ti gyakorlatilag egy olyan társaság vagytok, egy historizáló társaság, akinek esetenként, esetenként vannak örmény felmenői, örmény származású felmenői, de ti magatok nem vagytok örmény származásúak, senki, akit én örményt ismerek, beleérve az anyaországot is, vagy diaszpóráját, beneteket örménynek nem tekint, sehol, nem véletlenül nem is tudtok képviselni örmény értékeket, legyen az nyelvi, kulturális, tárgyi érték, semmi, semmi”.

Szabadon, saját hatalmi és választási érdekeiknek megfelelően bántak a pénzekkel, jutalmaztak, vagy büntettek. Fontossági sorrend: első helyen az elnök és elnökhelyettesei érdekeltségi köre, második helyen saját választói és támogatói

bázisuk, harmadik helyen a kisémmizettek, az ellenzék (magyarörmények) és akinek nincs országos képviselője.

E törvénytelen és etikátlan működés ellen hiába tiltakoztunk, a törvényes felügyelet lényegében több cikluson keresztül nem tett semmit, hogy ez a helyzet megszűnjön. Pedig ez nem lehet csak az örmény nemzetiség belügye, hanem a magyar állampolgárok ügye is, akiknek adóiból finanszírozott nemzetiségi önkormányzat vezetői saját érdekükben használják fel a közpénzt. Az igazságosabb és törvényesebb működés érdekében tett saját kezdeményezéseinket egyszerűen lesöpörték.

Ha ők visszajutnak a hatalomba, nem látok esélyt a törvényes működés helyreállítására. Biztonságra kell törekedni, olyan megoldást kell választani, amely akkor is működik, ha ők nyernek. **Megoldási javaslatom: az örmény nemzetiségnek a saját belső békéje és jó hírének visszaszerzése érdekében saját belső kontrollját, etikai szabályozását kell kiépíteni, megerősíteni. Ez több lépcsős, amelynek első fontos lépcsője a megfelelő képviselők megtalálása. Javaslatom a választópolgárok segítségével működőképes.**

A modell lényege, hogy nem képviselőket választunk, akik majd azt csinálnak, amit akarnak, hanem a meghatározó kérdésekben a választók előre kiegyeznek és programot állítanak össze, majd ahhoz választanak képviselőjelölteket, akik vállalják azt megvalósítani. Ezt kell megtenni minden oldalon.

A közös érdekek, célok

A legfontosabbnak azt tartottam, hogy elejét kell venni minden olyan dolognak, amely eszköze lehet a manipulatív megoszthatóságnak. Ez csak úgy oldható meg,

ha a nemzetiségi hovatartozást és a kultúra egyes ágait egyenjogúsítjuk, illetve az egyenjogúságot mind a választópolgárok, mind a képviselők elfogadják. Súlyponti helyre kerül tehát annak kimondása, hogy az örmény közösség minden tagja a maga kultúrájával egyenjogú, egyenrangú, egyformán támogatandó.

Régi és súlyos anomáliának tartom, hogy bármely választási eredmény esetén a teljes hazai örmény közösségnek közel 50%-a un. „választási vesztes”. Nem engedheti meg egyetlen nemzetiség sem, hogy tagjainak közel 50%-a perifériára kerüljön. Különösen veszélyes ez az örményeknél, akik nem tömbi közösségekben élnek, hanem szétszórt diaszpórában, ahol különösen nagy az „elkallódás” veszélye.

Végül a jóhírnév visszaállítása ügyében érvényt kell szerezni a tiszta és átlátható, tervezésnek, elosztásnak és gazdálkodásnak. Erre ma egyetlen lehetőséget találtam, a nyilvánosság közügyé tételét, amelyre csak az internet, illetve a honlap szolgálhat. A teljes nyilvánosság érdekében vannak más javítanivalók is, pl. meg kell szüntetni azt a gyakorlatot, hogy egyetlen határozattal a kulturális pénzeket átteszik egy saját szervezetbe, ahol a pénzek felhasználása láthatatlanná válik a közösség részére.

Több mint 25 éves tapasztalattal, a kulcsproblémákat elemezve tettem javaslatot azok kiküszöbölésére és kidolgoztuk a KÖZÖS ÖRMÉNY CÉLOK NYILATKOZATA-t. A nyilatkozatban szereplőkön kívül természetesen még sok mindent lehetne szabályozni, de úgy gondoltam, ha a nagyok megoldódnak, akkor a kicsik már menni fognak.

(A nyilatkozat teljes szövege mellékelve, illetve megtekinthető a www.magyarormeny.hu és a www.fovarosiormeny.hu honlapokon):

Azt szeretném, hogy a 2019 évi örmény nemzetiségi választás ne arról szóljon, hogy kivel, ki ellen, milyen anyagi és tisztviselési posztok és érdekek mentén szövetkeznek, hanem arról, hogyan tudjuk megvalósítani közös céljainkat a szebb és jobb jövő érdekében, hogy kit bízunk meg az örmény közösség szolgálatával, aki nyilatkozatban, nyilvánosan vállalja a közös értékeket. Ennek érdekében kérjük az örmény képviselőjelöltektől a nyilatkozat tartalmának elfogadását és aláírását. Ezt követően nyilvánossá tesszük ezen képviselők névsorát.

A választóknak módjuk lesz mérlegelni, kire adja le szavazatát. Bízom a választókban, hogy csak olyan jelöltekre szavaznak, akik nyilvánosan vállalják a KÖZÖS ÖRMÉNY CÉLOK NYILATKOZATban foglaltakat, és hogy annak szellemében fognak szolgálni.

El kell felejteni azokat a megállapodásokat, amelyeket 2-3 ember kötött egy kávéház teraszán. Ezt a megállapodást minden képviselő több ezer választópolgárral köti és neki tartozik elszámolással.

Én nem legyőzni szeretnék bárkit is, csak azt szeretném elérni, hogy tűnjön el a megosztottság, a gyűlölet, a kirekesztés és a kapzsiság önkormányzata. Ehhez viszont nem kell más, mint hogy minden oldalon a választópolgárok legyenek résen.

Az EÖGYKE álláspontja a Nyilatkozattal kapcsolatban:

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület csak olyan képviselőjelölteket indít a 2019 évi örmény nemzetiségi választásokon, akik elfogadják a KÖZÖS ÖRMÉNY CÉLOK NYILATKOZATban foglaltakat és nyilvánosan vállalják, hogy annak szellemében fognak szolgálni, akár

a helyi -, akár a Fővárosi -, akár az Országos Örmény Önkormányzatban kapnak választói bizalmat.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az elmúlt ciklusokhoz hasonlóan csak önállóan állít és indít képviselőjelölteket, nem köt választási megállapodást közös jelöltállításra senkivel, de vállalja, hogy a választások után a vegyes önkormányzatokban együttműködik bármely jelölőszervezet azon képviselőivel, akik szintén vállalták a KÖZÖS ÖRMÉNY CÉLOK NYILATKOZATban megfogalmazott értékeket.

Mit kérünk az Olvasótól?

Kérjük, gondosan olvassa át a KÖZÖS ÖRMÉNY CÉLOK NYILATKOZATÁT, További segítséget talál www.magyarormeny.hu honlapunkon, ha az Örmény nemzetiségi választások 2019-ra klikkel. Összeállítottam néhány AJÁNLÁST, célszerű elolvasni.

Ha egyetért az örmény választói egyezési mozgalommal és elfogadja a Nyilatkozatot, akkor Ön is részese lehet e megbékélést célzó mozgalomnak, ha jelen leveletem továbbítja ismerőseinek, barátainak, megkérve őket is továbbítsák minél szélesebb körben. Ne feledje, az örmény-örmény megbékélés csak akkor jöhet létre, ha ez az információ eljut minden városba, faluba minden örményhez, örmény gyökerű magyarörményhez, örmény-örményhez.

Ha egyetért az örmény választói egyezési mozgalommal és elfogadja a Nyilatkozatot és ezzel kapcsolatban nyilvánossá tehető véleménye, gondolata van, akkor kérjük, fogalmazza meg és küldje el neve és címe feltüntetésével a magyar.ormeny@t-online.hu E-mail

címünkre, mert nyitni szeretnénk egy rovatot az olvasói véleményekről.

Kérjük, folyamatosan figyelje www.magyarormeny.hu és a www.fovarosiormeny.hu

hu a honlapokat, amelyek a választásokkal kapcsolatban frissülni fognak.

dr. Issekutz Sarolta elnök
Erdélyi Örmény Gyökerek K.E.

Részletek az Országgyűlés Mentelmi bizottságának H/6859 számú országgyűlési határozati javaslat kezdeményezéséből, amelyet a Parlament 174 igen szavazattal egyhangúan elfogadott. 29/2019. (VII. 12.) OGY határozata

Az indítvány szerint a Fővárosi Főügyész helyettes az NF.12560/20114/78-L számú vádiratában dr. Serkisian Szeván Simon ellen 13 rendbeli, három esetben társtettesként, tíz esetben bűnsegédként elkövetett, a Btk. 350. § (1) bekezdés e) pontja szerint minősülő választás rendje elleni büntett miatt emelt vádat.

A büntetőügy vádlottai - köztük dr. Serkisian Szeván Simon nemzetiségi szószóló - elhatározták, hogy a 2014. október 12. napján tartott, az örmény nemzetiségi önkormányzati képviselői választáson történő indulás és saját jelölő szervezetük által a szavazás megnyerése érdekében rávesznek a valóságban nem örmény nemzetiségű, hajléktalan életmódot folytató személyeket, hogy valótlanul vallják magukat örmény nemzetiségűnek és regisztráljanak az örmény nemzetiségi névjegyzékbe, ezáltal abban hamis adatokat tüntessenek fel, továbbá adjanak ajánlást részükre, valamint anyagi juttatásért is szavazzanak az Armenia Népe Kulturális Egyesület, a KILIKIA Kulturális Egyesület és az Örmény Ifjúsági Egyesület koalíciójának jelöltjeire.

A Mentelmi bizottság az ügyet a 2019. július 12-i ülésén megtárgyalta.

Dr. Serkisian Szeván Simon az ülésen megjelent és az ügygel kapcsolatban előadta, hogy ő csupán tanúja volt az ügy tárgyát képező cselekménynek, és nem elkövetője.

Parlament.hu honlapról

*

Magyar Közlöny 2019 évi 122 szám

Az Országgyűlés 29/2019. (VII. 12.) OGY határozata Dr. Serkisian Szeván Simon nemzetiségi szószóló mentelmi ügyében

Az Országgyűlés dr. Serkisian Szeván Simon nemzetiségi szószóló mentelmi jogát a Fővárosi Törvényszék 18.B.204/2019/81. számú átiratával érintett ügyben felfüggeszti.

*

Az örmény szószólói mentelmi jog felfüggesztésével kapcsolatos híradások gyakran csak úgy kommentálják az ügyet, mint örmény választási csalási ügy. Az Erdélyi Örmény Gyökerek K.E. elhatárolódik az ügytől, mert mint a határozat pontos indoklásában szerepel, az ügy érintettjei az Armenia Népe Kulturális Egyesület, a KILIKIA Kulturális Egyesület és az Örmény Ifjúsági Egyesület koalíciójának jelöltjei. Az EÖGYKE tovább folytatja törvényes működését.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Őszel ismételten nemzetiségi választások lesznek, ahol minden regisztrált örmény nemzetiségű magyar állampolgár leadhatja szavazatát és segítheti a hazai örménység jövőjét.

Az elmúlt ciklusok során kialakult áldatlan állapotokon szeretne az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület felülemelkedni és olyan megoldást javasolni, amely a problémákat alapjaiban oldhatja meg az örmény közösségen belül a tartós, békés egymás mellett élés érdekében. A közös értékeket és célokat nyilatkozatban rögzítette és felkér minden örmény nemzetiséghez tartozó választópolgárt, hogy még a választás előtt olvassa el és gondolja át a benne foglaltakat. Javasolja, hogy a következő nemzetiségi választáson csak olyan képviselőjelöltre szavazzanak, aki ezt a Nyilatkozatot elfogadta és aláírta.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tagjai által kezdeményezett

KÖZÖS ÖRMÉNY CÉLOK NYILATKOZATA

Magyarországon az örmény nemzetiség a történelmi – és egyéb okok miatt – többretegű, többszínű és többnyelvű. Erre a többrejtésére úgy kellene tekinteni, mint lehetőségre, hogy minél alaposabban megismerhessük és megismertethessük kultúránkat és történelmünket, s ne legyen többé alapja a kirekesztésnek, megkülönböztetésnek.

Szükségesnek tartjuk, hogy a Magyarországon őshonos magyarörmények több évszázad alatt kivívott jó híre kerüljön visszaállításra, legyen tiszta és átlátható, választók által követhető pénzügyi gazdálkodás az örmény önkormányzatiságon belül.

1. A magyarországi örmény nemzetiség közössége nem egy homogén, egységes és oszthatatlan közösség, hanem **többretegű, többszínű és több nyelvű**, különböző időkben- és származási helyről hazánkba érkezett több kisebb, nagyobb közösségből és önálló egyénekből áll, akiknek joguk van saját elképzeléseik szerint megélni örmény identitásukat, vallásukat és ápolni hagyományaik az anyanyelvőségük szerint, magyar, vagy örmény nyelven.
2. A bejegyzett és működő örmény közösségeknek **joguk van megkülönböztető elnevezést használni**: pl. magyarörmény, erdélyi örmény, keleti-örmény, nyugati-örmény, örmény, stb.
3. A bejegyzett és törvényesen működő közösségek **egyenrangúak**, nincs fontossági sorrend, hierarchia, egymás fölé/alá rendeltség.

4. Az egyes örmény gyökerű közösségek és egyének **kötelesek békésen egymás mellett** élni, nem bánthatják, sértegethetik egymást. Tiszteletben tartják a más közösségek múltját, hagyományait, hitéletét, kulturális- és szellemi örökségét és tulajdonát.
5. Az egyes bejegyzett örmény közösségek jogi- és morális egyenjogúságából következik a **gazdasági egyenjogúság** is, kellő gazdasági és kulturális teret hagynak más közösségeknek is, nem megengedett a gazdasági- és szellemi erővel való visszaélés, a kirekesztés. Az Országos Örmény Önkormányzat (OÖÖ) köteles legyen az állami támogatásokból – mind a kulturális, mind a gazdasági erőforrásokból (közpénzekből) – minden bejegyzett és törvényesen működő közösséget – kérelem esetén – arányosan támogatni. A békés egymás mellett élés lehetővé teszi az együttműködést (Pl. közös országos program Genocídium megemlékezésre), közös tevékenységet, szervezést.
6. A hazai örmény gyökerű egyének és csoportok alkotása, művészete, **„kulturális identitása” kettős: magyar és örmény**, amely a magyar és örmény kultúrát egyformán gazdagítja.
7. A csak **magyar anyanyelvűség nem akadályozza** az örmény közösséghez tartozásnak és az örmény önkormányzati képviselőlet ellátásának.
8. Az **örmény nemzetiségi képviselő** nem a gazdasági- és kulturális hatalom tulajdonosa és birtokosa, hanem a választópolgárok bizalmát élvező azon személy, aki **szolgálja a választópolgárok örmény nemzetiségi-, kulturális- és identitásörzési-, hagyományápolási igényeit**, valamint az egész magyar társadalom számára a hazai örménység kultúrájának és hitéletének megismerhetőségét. Minden megválasztott örmény nemzetiségi önkormányzati képviselő legyen minden, az örmény nemzetséghoz tartozó magánszemély, vagy közösség elhivatott képviselője.
9. Az **OÖÖ**, mint választott szervezet és **Hivatala törvényes működése** a hatályos jogszabályok maradéktalan betartásával és a korábbi pontokban rögzített kiegészítő feltételeknek megfelelő új Szervezeti és Működési Szabályzat, új hivatali felállás alapján működjön. Az OÖÖ hirdesse meg azt a pályázati lehetőséget, hogy saját pénzügyi keretéből, együttműködési szerződés alapján, a hozzá forduló örmény közösségek működését támogatni tudja. Az OÖÖ pályázat elbírálásra delegált képviselőjének az állami támogatási pénzek elosztásánál az arányosság elvének betartásával kell eljárnia.
10. Szükséges, hogy az **OÖÖ működtessen egy honlapot, amely a szabályoknak megfelelően időben, kellő részletességgel és pontosan tájékoztat, elszámol és beszámol a közpénzek felhasználásáról**. Szükséges, hogy a honlap teljes tartalommal tartalmazza a közgyűlési jegyzőkönyveket, határozatokat érdemi adatokkal és hitelesítéssel (pl. projekt neve, összege, felelőse, határideje, beszámoló és elszámolás), szerződéseket, tételes költségvetést részletes szöveges melléklettel, felelősöket, hogy a működés folyamatosan követhető legyen bárki számára.

A Nyilatkozatot, elsőként dr. Issekutz Sarolta írja alá, mint az Egyesület elnöke, és a Nyilatkozatban foglaltak elhivatott szószólója. A www.magyarormeny.hu és a fovarosiormeny.hu oldalakon megtalálható lesz majd, hogy mely képviselőjelöltek írták alá a Nyilatkozatot, hogy ez segítse minden választópolgár döntését a választások előtt.

dr. Issekutz Sarolta elnök, Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Fancsali János

A Kárpát-medencében élő örmények hagyományairól – II. rész

Miként viszonyultak az örmények általában a befogadó nemzethez?

Bárhon, bármely országban is kutatjuk ezt, beilleszkedtek és támogatták új hazájukat. A magyarörmények sem voltak ebben kivétel. Igyekeztek kerülni a feltűnést és együttműködni környezetükkel.

1. Egy fél Európát bejáró kereskedő bizonyára haza is hozta tapasztalatait és megosztotta az otthoniakkal. Létrejött egy polgárosodó társadalmi közeg, melynek minden jellegű igényei meghaladták a környezetük korabeli elvárásait. Így váltak a magyarörmények hazai társadalom sok tekintetben iránymutató kezdeményezői. A vállalkozó szellem hagyomány volt közöségünkben.
2. Politikai síkon elsőként immár banális lenne emlegetni az 1848-as szabadságharcban való részvételt, inkább a későbbi korszak liberális mozgalmaira érdemes figyelnünk. Az akkori tartalma ezen kifejezésnek mára teljesen megváltozott, miközben a magyarörmény politikusoknak ezen irányzat sikereiben komoly, de mára már elfeledett szerepük volt a XIX. század végén és a XX. század elején. Egyetlen név: *Szilágyi Dezső*. Ő kezdeményezte, mint a Szabadelvű Párt képviselője és igazságügyi miniszter, a bírói-ügyészi szervezet, a bűnvádi és polgári eljárás, a börtönügy, az örökösödési eljárás

reformját. Megszavaztatta a vallásügyi- és az állami anyakönyvezésről szóló törvényeket 1894-1895-ben. A Trianon utáni Magyarországon *Urmánczy Nándor* maroshévízi politikus szervezte meg az Ereklés Országzászló mozgalmat, mely kiterjedt több száz helysége. A gondolat, mely a nagypolitikában a korrektséget akarta számon kérni, meghatóan őszinte és becsülni való.

3. A kaszinók, társadalmi egyesületek létrejötte ugyancsak a polgárosodás jelei voltak és majd minden városban ezen alapításoknál hagyomány volt a magyarörmény részvétel. Sőt, az, amivel leginkább szerették őket megbízni, az a pénztárnoki feladat volt. Általánosan megfigyelhető a jelenlétük szerinte Erdélyben, de talán legbeszédesebb az EMKE pénztárnoki felkérése, amelyre *Merza Gyula* elég nehezen adott elfogadó választ.
4. Hagyomány volt az örményeknél a gyermekek neveltetése, az oktatás, kultúra fejlesztése, érthető tehát, hogy mindez a befogadó nemzet érdekeivel összhangban meg is tették. Helyi, települési szinten számtalan alapítványt tettek az oktatás, az iskolák gyarapítása érdekében, de kiemelkedők voltak *Gorove László*, a MTA első pályázatának létrehozója (1835-ben), *Lukács Móricz* és különösképpen *Karátsonyi Guidó*, aki grófi rangot nyert minden irányú jótékonyági tevékenységéért. Hagyomány

volt tehát a magyarörményeknél azonosulni a magyar társadalom fejlődésével és gondjaival, sajátként kezelni és megoldani azokat.

5. Ha például magyar néprajzban gondolkodunk, *Vákár Tibor* nevét mindenképp a szentendrei szabadtéri múzeum kialakításával kötjük össze. Erdély egyik igen fontos intézményének, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak 1879-beli alapítása pedig *Vasady Nagy Gyulának* köszönhető.
6. A magyar kultúra gazdagítása, annak minden ágában nyomon követhető. Irodalmi szempontból elsőként *Petelei István*, majd *Csiky Gergely* képviseltek maradandót, legutóbb *Lászlóffy Aladár* és *Zsolt*. Az egyik legismertebb magyar képzőművészeti irányzat, a nagybányai iskola *Hollósy Simon* alapítása, de ki vitatná *Barcsay Jenő*, vagy *Gross Arnold* hozzájárulását? Nem is ez igazán érdekes, hanem az, hogy az említettek közül többen egyéb művészeti ágban is jeleskedtek: mind *Petelei*, mind *Hollósy Simon* aktívan muzsikáltak. Sőt, az író nyilvános hangversenyeken is fellépett Kolozsvárt és Marosvásárhelyen. Az aktív muzsikálás tetten érhető a magyarörmények legkülönbözőbb rétegeinél, miként például a sepsiszentgyörgyi *Fogolyán Kristóf* neves orvos, az ottani korszerű kórház megalapítója

esetében. Ő rendezte meg például *Bartók Béla* sepsiszentgyörgyi egyetlen hangversenyét 1928-ban.

A neves magyar zeneszerző tehetségének első sajtóbeli méltatója pedig *Kacsóh Pongrác* volt, de *Bartók* szerzeményeit mutatták be az elsők között *Temesvári János* és *Telmányi Emil* is. *Kacsóh Pongrác* a „János vitézzel” megalkotta a legsikeresebb magyar dalművet és az eredmény épp a magyar nemzeti gondolkodással, életfelfogással való azonosulásnak köszönhető.

Mindez elsősorban a magyarörmények múltjáról szól, mára a hagyományos társadalom és rendje átalakult, de egyes elemei még fennmaradtak. A természet törvényei szerint az asszimiláció egy folyamat, de ki merné számon kérni *William Saroyan* az örmény nyelv ismeretét? Vagy ki tagadhatná meg *Michel Legrand*, esetleg *Henri Verneuil* örmény mivoltát?

Fancsali János a Telmányi Emil előadásán, baról Heim Pál

A fennmaradást segítené továbbra is a család, mint a tradíció megőrzője, múltbeli vonatkozásainak ismerete, tehát a genealógiai kutatás. Hasonlóan reméljük a család segítségét, miként az eddigi kimagasló magyarörmény eredmények minél tágabb tudatosítását. Reméljük, hogy a nemrég mellettünk helyet foglaló örmény társaink is gazdagítani fogják mindazt az értéket, amit mi a magyarság javára eddig fel tudunk mutatni.

Megjelent: Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből (8. 2018)

Bálintné Kovács Júlia

Gorove család – III. rész

A második részben kizárólag Nagy Iván: „Magyarország családai” című könyvéből idéztünk (megjelent 1858-ban).

Ezúttal egy másik forrást olvashatunk, amely 1915-ben jelent meg.

Gorove (gáttajai)

Czímeres nemeslevelet Mária Teréziától 1760. jul. 28-án szerzett.

G. Kristóf szamosújvári kereskedő anyja özv. Gorove Lászlóné Pap Mária s leányai: Anna, Róza, Teréz és Rebeka nyertek (LR. erd. X/613.) – 1761. okt. 25. G. Kristóf, felesége, Anna s gyermekei: János, Antal és Tivadar emeltettek a nemesi rangra (OL.) Ebben az utóbbi diplomában a család neve Gorovei-nek van írva, de kétségtelen, hogy a család egy. **Örmény eredetű család, mely a XVII. század végén származott Erdélybe.** Jánosnak 3 fia volt: László, Kristóf és Antal. László özvegye, fia Kristóf s fentebb említett leányai 1760. jul. 28.; testvére Kristóf s gyermekei pedig 1761. okt. 25. nyernék nemességet. A 3-ik testvér, Antal, nem kapott nemességet. A „gáttajai” előnév adományozásában 1824. dec. 23. Károly, László és Lajos részesülnek. – Czímer: kék paizsban egymással keresztbe tett, hegyével fölfelé fordított 2 nyíl, az ekképpen képezett 4 sarokban egy-egy csillag;

sisakdisz: páncezós könyöklő kar, hegyével fölfelé fordított 2 nyilat tart; takarók: kék-arany, kék-ezüst. A család nemessége 1786. Heves-, 1813. Pest-, 1823. Temesmegyében hirdettetett ki.

Leszármazás:

I.
János: László † 1760 e. *Pap Mária*; Kristóf I. II. tábla; Kristóf 1752–1801. *Karátsony Veronika*; Anna 1760; Róza 1760.; Teréz 1760.; Rebeka 1760.; László *1780. III/2. †1839. I/11. tövisi *Rácz Mária*; Lajos 1784–1830.; Károly 1785–1872.; Lázár; Mária; István 1818–1881. v. b. t. t. minister; Constantia †1885.; Veronika *Bicskey N.*; László †; Anna †1877. *Noszlogy Antal*;

I.				
János				
László † 1760 e. Pap Mária		Kristóf I. II. tábla		
Kristóf 1752–1801. Karátsony Veronika	Anna 1760.	Róza 1760.	Teréz 1760.	Rebeka 1760.
László * 1780. III/2. † 1839. I/11. tövisi Rácz Mária		Lajos 1784–1830.	Károly 1785–1872.	Lázár Mária
István 1818–1881. v. b. t. t. minister	Constantia † 1885.	Veronika Bicskey N.	László †	Anna † 1877. Noszlogy Antal

II.

Kristóf I. I. tábla *Dániel Anna*; János *1733 *Hankovics Mária*; Antal; Tivadar; Jakab *1762. *Gyertyánffy Anna*; Gergely 1870–1881. *Kabdebó Mária*; János *1838. *Noszlogy Stefánia*; Anna *Gerzon A.*; László *1868 VI/16. *Fáy Adrienne*; István *1869 VII/11.; Mária †1890 V/15. br. *Uray Bálint*; Mária *1897 III/10.; Erzsébet *1902 XII/21.

II.		
Kristóf I. I. tábla Dániel Anna		
János * 1733. Hankovics Mária	Antal	Tivadar
Jakab * 1762. Gyertyánffy Anna		
Gergely 1870–1881. Kabdebó Mária		
János * 1838. Noszlogy Stefánia	Anna Gerzon A.	
László * 1868 VI/16. Fáy Adrienne	István * 1869 VII/11.	Mária † 1890 V/15. br. Uray Bálint
Mária * 1897 III/10.	Erzsébet * 1902 XII/21.	

Ezen ágból János 1886. jul. 3. kelt legf. engedélyvel nevét Gorove-ra változtatta.

Forrás: *Kempelen Béla Magyar nemes családok. 4. kötet*

(folytatjuk)

Kövér István

Megemlékezés családunk beköltözésének 350.

évfordulójáról – befejező rész

Előzmények

Széles körben ismert, hogy hagyományaink szerint őseink a Bagratidák fővárosának feldúlása után, 1239-ben menekültek el Ániból. Előbb a Kaukázus lábainál folytatták harcukat a tatárokkal, majd Áninak 1319-ben történt végleges pusztulása után sokan a Krím-félszigeten telepedtek meg, a Genovaiak fennhatósága alatt [pl. Kaffa (ma Feodoszija)]. Azonban a félszigetnek a tatárok által 1475-ben történt feldúlása után a túlélők egy része, megállókkal egyen, Lengyelországba költözött.

Onnan azonban az erőszakos térítési kísérletek miatt Moldvába visszatelepültek, majd onnan véglegesen Erdélybe telepedtek át, új hazát találva.

Moldva

A XVII. században az első jelentékeny vajda az albán eredetű *Vaszilie Lupul* (1634-1654), akinek szokatlanul hosszú (20 évi) uralkodása is mutatja, hogy nem közönséges ember volt. *Rákóczi* ellen a töröknél fondorlatot kezdett. *Rákóczi György* fermánt szerzett a szultántól Lupul elűzésére s 1653. *Kemény Jánost* haddal indította Moldvába azzal a megbízással, hogy Lupult Jászvásáron fogja el. Lupul szerencsésen elmenekült, s *Kemény* elfoglalta Moldva fővárosát. Lupul kozák sereggel tért vissza, több csatában győzött az erdélyi és oláh hadak felett, de 1653 július elején Bakownál megveretett; Lupult a tatárkán elfogván, Konstantinápolyba küldötte, ahol a Jedikulába zárattott. Utána a szultán által kinevezett árnyékvajdák következtek a különböző családokból, akik mindannyian rövid néhány évig **I** tartották magukat a vajdaságban, készséges eszközeiül szolgálván a szultánoknak a Magyar-, Lengyel- és Oroszország ellen viselt hadjáratokban.

Ezt megelőzően, azonban a Muşat házbeli *IV Ştefan Rareş (István)* [1551 V. 24. – 1552. IX. 1.] uralkodásáról kell megemlékeznünk. Kegyetlen uralkodó volt **2**: a szultán parancsára 40 000 emberrel támadt Erdélyre, de nemsokára a későbbi *IV. Sándor* moldvai fejedelem megbuktatta és megölette. Későbbi utóda, *VII. Ştefan Tomşa* [1563. VIII. – 1564. III.] idején megisméltódott **3**.

1668-ban **4 III. Gheorghe Duca – III. Iliá Alexandru** uralkodása után – nagy

költségek árán újra elfoglalhatta a trónt **5**. Ezt követően hatalmas adókat vetett ki a népre **6**, amelynek az eredménye egy felkelés lett **7** 1671-ben, amelyet csak nagy nehézségek árán, török - tatár segítséggel tudott leverni. (Mely haderők az előbb említett Kaminienicz-Podolski ostromához vonulnak föl 1672-ben.)

Mint látható, Moldvától északra és keletre a bizonytalan helyzetű, lázadásokkal sújtott országok, míg délre az oszmán birodalom helyezkedett el, az egyedüli lehetőség nyugat felé Erdélybe vezetett.

1672 februárjának végén az örmények a Kárpátok erdeibe menekültek és követséget menesztettek *I. Apaşi Mihály*hoz, hogy letelepedésüket engedélyezze. Az engedély megadása után (melynek levéltári bizonylata mind a mai napig nem került elő; az engedély talán csak szóbeli volt), és ahogyan az utak járhatóvá váltak, 1672. március első napjaiban az örmény szekek átgördültek a szorosokon. **8**

Családunk betelepítői nem várták meg az üldöztetések ilyen mértékűre való romlását, hanem 1668-ban beköltöztek Erdélybe, Gyergyószentmiklósról (*Szongott Kristóf*: Az *Ákontz* család, mely sok más örmény családdal együtt. 1239-ben vándorolt ki a földindulás következtében elpusztult híres Áni fővárosból, 1664-ben telepedett le Erdélyben. [másutt az 1668-as évet írja] pl.: *Ákontz-Kövér István* érsek (1740–1824.) életrajzában.) *Dr. Száva Tibor-Sándor* egyértelműen az 1668-as évet írja a betelepülés időpontjára.

Gyergyószentmiklóson már a Moldvából való áttelepedés előtt is éltek örmények.

Az első örmény család feltételezhetően 1637-ben telepedett meg Gyergyószentmiklóson. Az 1700-as években még folytatódott az örmények betelepődése nem csak Moldvából, hanem Lengyelországból is. **9** A Botosánban 1588-ban született, (Moldvában a Káprikodának **10** ismert családban), *Jézéán II* (.....) *Dzerigh* gazdag kereskedő (Magyarországi feljegyzésekben *Bogdán Simonként* szerepel) **12** aki kereskedett Erdélyben is. Mindenesetre három fia legnagyobb valószínűséggel 1668-ban Gyergyószentmiklósról költözött, és telepedett le. Később leszármazottjaik közül többen, más, az örmények által lakott településekre költözött.

Legidősebb fia, aki 1621-ben született Jákub, Erdélyben *Bogdán Jakab 13* néven volt ismert, utódai Beregszászon, Erzsébetvárosban és utóbb Szamosújváron telepedtek le (*Kabdebó János – Ohán Kabdebó* utódaik apjuk keresztnévét vitték tovább családnévként), és Capdebo, Hankovics **14**, Kabdebó, Kapdebó **15** néven anyakönyvezték őket.

Középső fia, aki 1623-ban született, Mánug, Erdélyben (botosáni) *Bogdán Emánuel* élt.

Környezete részben Bogdánnak, részben Botosáninak (Bocsánczinak) nevezte, de más nevek is alakultak a családban – köztük csúfnevek is. Utódait Bángi, Beszenszki **16**, Biró **17**, Bogdán, Boor, Bocsánczi **18**, Bocsánczy, Borbiró **19**, Bosánszki, Facsaros **20** néven anyakönyvezték.

Kisebb fia, aki 1627-ben született *Chácshig* (aki feltehetőleg alacsony, kicsi lehetett), Erdélyben (Áki) *Bogdán Kristóf* néven ismerték (az áki a román "coadă" fordítása,

mely "fark"-at jelent). Utódai szétszóródtak az erdélyi településeken, így a XVIII. században meglehetősen oly gyakori módon különböző neveken anyakönyvezték őket: Áki **21**, Ákoncz **22**, Bocshig **23** (Kicsi), Fark **24**, egyes Kis **25**, Kövér **26**, Meghdesz, Mihály, Minász **27**, Szebeni **28**, Szebeny néven.

Ugyancsak a Káprikodá családból származott *Cap de Bou Nicora*, aki *Gheorghe Stefan* (1653–1658) moldvai fejedelem kamarása volt 1654-ben, utóda birodalmi nemességet, báróságot kapott *báró merecey Kapri* néven **29**.

Midőn ezt a dolgot összeállítottam, akkor tudatosult bennem, hogy a Magyarországon nemességet nyert örmény származású családokból minden nyolcadik ebből a famíliából származik:

botosáni Bocsánczy (eredetileg Bosánszky, Bocsánszky) – Bécs, 1762. júl. 26.

baraczházi Capdebo – Bécs, 1802. júl. 23

magyarbikali Hankovics – Bécs, 1762. júl. 26.

talpasi Kabdebó – Bécs, 1838. nov. 8.

báró merecey Kapri – Bécs, 1785. okt. – Bécs, 1791. júl. 24.

gyergyószentmiklósi Kövér – Bécs, 1780. máj. 24

rétháti Kövér – Bécs, 1804. aug. 17

és ákontz Kövér István – Bécs, 1780. máj. 24

Lábjegyzetek

I Moldva fejedelmei cca. fél évszázad alatt:

1634–1653. <i>Vasile Lupu</i> (1.x)	1666–1668. <i>III. Ilia. Alexandru</i>
1653. IV. – V. <i>I. Gheorghe Ștefan</i> (1.x)	1668–1672. <i>III. Gheorghe Duca</i> Moldva fejedelme (2.x)
1653. V. – VII. <i>Vasile Lupu</i> (2.x)	1672–1673. <i>XI. Ștefan</i> (1.x)
1653–1658. <i>I. Gheorghe Ștefan</i> (2.x)	1673. <i>XI. I. Dumitra</i> .cu
1658–1659. <i>II. Gheorghe Ghica</i>	1673–1674 <i>XI. Ștefan</i> (2.x)
1659. <i>XI. II. Konstantin Șerban</i>	1674–1675 <i>I. Dumitra</i> .cu (2.x)
1659–1661. <i>X. Ștefăniță Lupu</i> (1.x)	1674–1678 között <i>II. Gheorghe Duca</i> H vasalföld fejedelme
1661. I. – II. <i>II. Konstantin Șerban</i> (2.x)	1675–1678 <i>Antonie Ruset</i>
1661. II. – IX. <i>X. Ștefăniță Lupu</i> (2.x)	1678–1683 <i>III. Gheorghe Duca</i> Moldva fejedelme
1661–1665. <i>Eustatie Dabija</i>	1680–1683 között <i>Gheorghe Duca</i> Ukrajna hetmanja volt
1665–1666. <i>III. Gheorghe Duca</i> Moldva fejedelme (1.x)	

2 és 3 „Az üldözések sora kezdetét vette István vajda alatt 1551-ben, melyet részletesen előad Mennas szerpap egykorú és szemtanú író 25 lapra terjedő siralmas versezetében, s tetőpontját érte 1668 évben Gheorghe Duca vajda korában.” – Mondja *Lukácsi Kristóf* Emlékezetek az erdélyi örmények múlt életéből. melyet az örmények apostola: Világosító-Szt-Gergely 1858-ik évi ünnepén a szamosújvári örmény szertartású templomban mondott egyházi beszédben.

Hogy mennyit kellett a bukovinai örményeknek ezen térítési törekvések által szenvedniük, az nem tartozik közleményünk keretébe, erről bővebben ír Dan, »Die orientalischen Armenier«, 13. lapján

A bukovinai örmények. — Dr. Wislocki Henrik.

4 A csodák rendjén mond el egy történetet a Székely Okmánytár 1668. évi jelentése. E szerint mikor a vajda sógora le akarta romboltatni a kutnári templomot s lövetni kezdte a harangtoronyt, hirtelen megvakult, a fellázadt főurak megölték, így a templom megmenekült.

5 Az „Armenia” mélyen tisztelt szerkesztőségének megbízásából közlöm e helyen magyar fordításban *Pátkánián K.* szentpétervári egyetemi tanárnak *Tokati Minász* (Minas Jewdokatsi) történeti tárgyú versezetére vonatkozó megjegyzéseit, a rendelkezésemre bocsátott orosz eredeti alapján. – A párizsi „Bibliotlièque Nationale” („Nemzeti Könyvtár”) egy kézirat gyűjteményében — mondja Pátkánián — „a 224 szám alatt (Acc. f. 101) 150 soros igen érdekes verses műre akadt. Kár, hogy nem az egész maradt fenn,

hanem csak második fele. A töredék annak elbeszélésével kezdődik, hogy István vajda parancsára miként hurczolták az egész népességet (a szucsavaiakat?) a vesztirhez (kincstáros), ki megparancsolta az örményeknek, hogy haladéktalanul áttérjenek a görög hitre. De nem szoritkoztak csupán egyes intésekre és fenyegetésekre, hanem alkalmaztak súlyosabb eszközöket is: az örményeket ütötték, kinozták tűzzel, sőt megégették elevenen is. A mikor ez eszközök sem működtek elég hamarosan, parancsot adtak ki a helybeli örményeknek, hogy összegyűljenek mind — vojtok, pergárok) papok, aszszonyok és gyermekek — és erőszakosan megkeresztelték őket. E parancsot kimélet nélkül kellett teljesíteni. A püspöknek és papoknak előbb szakállukat borotválták le, s miután így megfosztották méltóságuktól, oláh ruhát adtak rájuk és fejükre dolbánt tettek. E közben oláh pap ment a házakba és megszentelte azokat, edényeket és csészéket szent vízzel öntött meg. A templomok részben lepecsételve, részben szétrombolva, szent könyvek megégetve, templomi edények elrabolva. Szucsávan kívül hasonlók történtek más vidékeken is, hol örmények laktak: Chotinban, Szereten, Aszpázárban, Vászluban, Bocsánban, Rumánban.) Végül a szerző fajrokonaihoz fordul mondván, hogy mind eme nyomorok a mi megmérhetetlen büneinkért értek minket, hogy megszüntünk imádkozni, elfeledkeztünk az alamizsnáról, nem szerettük Istent, nem tiszteltük szüleinket és elhanyagoltuk a vendégszeretetet.

6 1668-ban, midőn *Hencul, III. Gheorghe Duca* Moldva fejedelme ellen pártot ütött, kellemetlen zavarok keletkeztek a szomszéd Moldvában. E sok bajt okozó zavarok a következő évben sem szűntek meg, mert ekkor vonult a török sereg, Podólia Kameniecz nevű városának ostromlása végett a magához csatolt adófizető tartományok segélycsapataival együtt Közép-Moldván keresztül. Ezért az örmény egyházmegye félelemtől üzetve a hét moldvai városából a hegyekre vonult és ott lappangott a második és harmadik évben is, míg végre abban állapotott meg, hogy Erdélybe menekül.

A beköltözés történetéhez — Latinból: *Páll Bogdán.*

7 De mivel 1668-ban egy Henkul nevezetű egyén, a moldovai fejedelem ellen fellázadva zavargásokat idézett elő - és a következő évben a törökök is a régi Lengyelország Podolia tartományának Kameniec megerősített városát megtámadták, a moldovai örményeket is nagyon sok szerencsétlenség érte; közülök sokan életüket veszítették, mások vagyonuktól fosztanak meg. Azok, kik életben megmaradtak, látva az ország pusztulását és a tartós zavargást, hogy a végveszélytől megmeneküljenek és csendes életmódhoz juthassanak, az erdélyi hegyekre futottak. Itt tartózkodtak majdnem három esztendeig; de mivel ezen idő alatt egyszer sem kínálkozott kedvező alkalom a visszatérésre (Moldova), az akkori erdélyi fejedelem- *I. Apafi Mihály*hoz fordultak.

A magyar-örmények. — *Govrik Gergely.*

8 „Átjöttek pedig Erdélybe 1672-ben Kr. után; átjövételük főoka vala: hogy a moldovai fejedelem és nép, az örményeket, jóllehet szintúgy nem-egyesült hitűek voltak mint ők, az örmény nyelv és rítus elhagyására és a görög szertartás követésére kényszerítették, mivel pedig erre őseink ráállani sehogy sem akartak, iszonyú üldözést támasztottak ellenök.

Templomaikat kirabolták, drága ékszereiktől megfosztották, egyházi könyveiket máglyára rakva elégették, püspökjüket és papjaikat börtönbe vetették, a gyermekeket újból megkeresztelték, halottaikat görög szertartás szerint temették el, végre a templomoknak ágyukat szegezve, azokat halomra lőtték. Szóval az örményeket ősrégi szokásaikból, erkölcsaikből és nemzetiségükből merőben ki akarták vetkezteni."

9 Írja a visitgyergyó.ro honlap.

10 Áki, Bocshig, Fark, Kápdebo, Kápri (= Kepri) és Káprikodá egy család, melynek vezetékneve Bogdán (Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok genealogiája.)

11 E család örmény neve Jézéán (.. jéz: ökör, Ökrös, Ökrösi). L. Szongott: I. m.

12 E szerint az Áki, Bocshig, Fark, Kápdebo, Kápri (Kepri) család őse *Bogdán Dzerig (Simon)* volt. L. Szongott: I. m.

13 E szerint a hazai Kápdebo-k vezetékneve Bogdán. L. Szongott: I. m.

14 *Kábdebo János* maradékai elhagyják a Kápdebo nevet és apjuk (János = Hanko) nevéől Hankovicsoknak nevezik magukat. L. Szongott: I. m.

15 románul capu de bou. L. Szongott: I. m.

16 Bocsánczi családnév elferdített alakja. Bocsánczi=Besánczi, Besánszki, Besenczki L. Szongott: I. m.

17 Biró családnév a Borbiró rövidítése L. Szongott: I. m.

18 Botusáni, Botusán helységből való. Botusán, helység a volt Moldovában. L. Szongott: I. m.

19 Az, ki a borárlási jogot a várostól (Szamosújvár) kivette, neveztetett Borbirónak. L. Szongott: I. m.

20 Facsarár, facsaró, facsaros, a magyar facsar igéből; az ár román szóképző. Kihalt család (gúnynév). L. Szongott: I. m.

21 Áki (...) örmény szó, értelme: fark, far. L. Szongott: I. m.

22 Az Ákoncz-ok vezetékneve Mánug (Emanuel) és mivel e család őse látta a szenthelyeket, még „megdeszi“-nek is neveztetik. L. Szongott: I. m.

23 (.....) Örmény szó: far, faracska, kis ember. — Gyergyó-Szent-Miklóson Bocsig most Kis. L. Szongott: I. m.

24 Csik-Szépvízen 1735-ben *Ákoncz Péter* maradékai Fark nevet vesznek fel (az örmény Áki magyar fordítása); e család egyik ága 1789-ben Ákoncz nevét Szebeni-re változtatja. L. Szongott: I. m.

25 Gyergyó-Szent-Miklóson Bocsig most Kis.

26 Az Ákoncz család egyik ága Kóvér-re magyarosította nevét. L. Szongott: I. m.

27 Az örmény a Minász-t, a Mihály kifejezésére is használja. L. Szongott: I. m.

28 Nagy-Szeben szab. kir. város az erdélyi Szászföldnek fővárosa. Itt lakott a Fark család egyik ága, mely e város nevéől Szebeni nevet kapott. L. Szongott: I. m.

29 Kápri. A Káprikodá rövidített alakja. A Bukovinában élő Kápri nevű örmény család osztrák báróságot nyert. L. Szongott: I. m.

Matl Péter: „Ötösével” – képkiallítás a XV. kerületben április 28-án

A XV. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat minden évben megemlékezik az Örmény Genocídiumról tartalmas rendezvényekkel, színházi előadásokkal. Ez évben rendhagyó módon, *Matl Péter* képzőművész, közismert kárpátaljai szobrászművész „Ötösével.” c. mintegy 40 pasztellképét állítottunk ki az örmény genocídium és a kárpátaljai „malenkij robot” a gulág és a szibériai haláltáborokban szörnyű körülmények között halálra kínzott honfitársaink emlékére. Hiszen a történelem érthetetlen vagy érthető módon ismétli önmagát!

Szophoklész (Kr.e. 496-406) *Antigoné* c. művében így ír az emberről:

„Sok van mi csodálatos, de az embernél nincs semmi csodálatosabb. Csodálatos az

ember, mert ésszel él, de az ember tudásával nemcsak a jóra, hanem gonoszra is törhet.”

Hozzáteszem, kitervelt kegyetlen, válogatottnál válogatottabb módszerekkel írta embertársait, az emberi mivoltából kivetkőzött két lábón járó szörnyeteg –, ha a hatalom ezt kívánja.

Így történt az 1915-ben Törökországban, a keresztény örmények előre eltervezett megsemmisítésével, kiirtásával, mert a hatalmi törekvések így kívánták. Több ismertető szöveget írtam 20 év folyamán. Nem bocsátkozom ismétlésekbe. *dr. Issekutz Sarolta* a EÖGYKE füzetek legutóbbi számában, az Orlay utcai megemlékezése kapcsán elmondta az örmény népiártás lényegét és megjelentette azt.

Ugyanazokat a módszereket alkalmazták a megszálló szovjet csapatok szovjet pribékei II. Vh. után a kollektív bűnösség elvén, központi utasításra mint a törökök az örményekkel. A haláltáborok ugyan nem a szíriai sivatagban Deir ez-Zorban végződtek, hanem Szolyván, a Gulág és Szibéria haláltáborai. Aki valamenynyire érintett ebben a témában, s ki ne volna az Kárpátalján, Magyarországon és az elcsatolt területeken? Hiszen Magyarországról is, a „Malenkij Robot” fel-szólítással a kárpátaljai megsemmisítő, szolyvai munkatáborba gyűjtötték a foglyokat. S aki még életképes volt, ötösével sorba állították és a Gulág munkatáborába és Szibériába szállították élő holtan.

A kiállítás címe „Ötösével”. Megrendítő ez a cím annak, aki tudja, hogy a legyengült, beteg foglyokat állították így sorba, s aki kidőlt a sorból, a komisz-szárak nyomban lelőtték. Ennyit jelentett egy emberélet!

Matl Péter nagyon tehetséges, érzékeny művész és Kárpátalján minden család érintett életüket vesztett, szovjet haláltáborokban kínhaltalt halt családtagjaik gyászában, így a művész is.

Az alkotások önmagukért szólnak. Megrendültem a képek láttán. Finom-érezékeny pasztell és szürkés fehér szí-

nekben ábrázolja a lét és nemlét határán imbolygó figurákat. Ki tudja férfiak, nők, gyermekek-e? Arctalanok! Olykor „Ötösével”, de gyakrabban a sorból kiforduló vagy összecsucskló alakokkal. Nem kíméltek nőket, idős asszonyokat, sőt gyermekeket sem. Kárpátalja férfi lakosságát szinte kiirtották. Mélyen megélt ábrázolások

sortáznak, a művész egyénisége finom rostáján átszűrve. Az ismertető anyaggal jól kiegészített, hosszú ideig nyitva tartó kiállítás sokaknak ismeretlen tényeket is felsorakoztatott. Nem csoda, hiszen *hallgatásra kényszerítettek mindenkit* az elmúlt több évtized során.

Éppen a kiállítás bezárása napján rész-sült Péter, a Művészei Akadémia Nagydí-jában, Budapesten, a Vigadó Galériában 2019. május 29-én.

Jelentős kitiűntetéseit az interneten megtalálhatják.

Matl Péter nevét a Vereckei emlékmű tette közismertté. Azóta is széles skálán alkotó művész. Elévülhetetlen érdeme a Munkácson felállított Gulág emlékmű, a *Rákóczi* fej újraöntése és megannyi jeles alkotás.

Vereckei emlékmű

Köszönet illeti, Matl Pétert, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a kiállítás képeit és a fantasztikus ismeretanyagot, korabeli dokumentumokkal.

Jómagam, aki családom révén érintett voltam az első, a második Vh., a Don kan-nyar és a „Malenkij Robot” elviselhetetlen emberpusztító borzalmi hozzávetőleges

ismeretében: Ennyire részletesen nem tudhattam a kárpátaljai kitervelt ember-irtásról. *Szolzenyicin* műveihez korán hozzájutottam. Az Iván Gyeniszovics egy napját, Párizsban kaptam meg. Itthon olvastam a Gulág szigetvilágot és később a Rákostályt. Érthető, hogy szívügyemnek tekintetem a kiállítás bemutatását.

Köszönet illeti *Tóth Csabát*, a Tóth József Galéria létrehozóját, akinek hathatós közreműködésével létrejöhett az emlékezetes kiállítás!

A megnyitó ünnepséget megtisztelte jelenlétével a leköszönt kárpátaljai fő-konzul, aki őszintén beszélt a kárpátaljai viszonyokról és arról, mit jelentett Matl Péter barátsága.

Gaál György

Jereván és Tbiliszi

Aki Erdélyben él és itt nevelkedett, biztosan sokat hallott az örményekről. Elég, ha Szamosújváron, az egykori Armenopolisban belépett az örmények székesegyházába. De biztosan találkozott is örmény származásúakkal, akik többnyire büszkén utaltak egyik-másik nagyszülőjükre, hogy annak ősei menekültek ide az örményüldözés elől. És ha a történelmi megemlékezésekre is figyelt, hallhatott az örmény népi-társ-ról, az első világháború idején elkövetett genocídiumról. Ezek után bizonyára mindenben felmerül a kérdés, hol is az örmények őshazája, milyen is az az ország, ahonnan annyiszor el kellett menekülni, amely szinte folyamatosan más hatalmak árnyékában élt, s amely most önálló államként kezdi kiépíteni turizmusát. Bizonyára ebből a megfontolásból, vagy éppen

Horváth Zoltánnak hálás vagyok, hogy a megjelent szép számú jelenlévőknek bemutatatta Matl Pétert.

Köszönet illeti *Dinnyés József* daltulajdonost, aki még ünnepélyesebbé tette felvidéki, kárpátaljai népdal feldolgozásokkal és hazafias énekek előadásával a kiállítási ünnepséget.

Pazar fogadás zárta a kiállítás megnyitását amelyhez Tóth Csaba is hozzájárult finom erdélyi örmény ízekkel, mindenki öröme.

Végül, de nem utolsósorban el kell mondanom, Péter felesége Hegyi Karbah-i örmény menekült: Fia le se tagadhatná örmény származását.

Nuridsány Mimi

negyed, földszintes bádofedelű falusias házakkal, középen egy templomocska, mely vasárnap működik is. A szűk udvarokról állattartás hangjai és állandó kutyaugatás jut fel ötödik emeleti szobánkhoz. Ez a régi Jereván. Az „új” Jereván megismerésére nincs külön napunk, mert az „úgyis egy modern város”. Csak néhány reprezentatív épületébe visz el a busz. A többi délutánoként, esténként fedezhetjük fel. Első napi, kis pihenés után kezdett programunk az örmény múlt fellegvárába, a Matenadaran levéltárba és múzeumba visz. A levéltár egyik szamos-

újjvári származású, magyarul szépen beszélő kutatója lesz a kalauzunk. Az ő szavaiból ismerjük meg nem csak a kiállított kincseket, hanem az örmény történelmet és művelődéstörténetet is.

A Matenadaran a várost körülvevő dombok egyikének lejtőjén fekszik, díszes lépcsősor vezet bejáratához. Alsó teraszán *Meszrop Mastoc* ülő szobra látható. Ő dolgozta ki a IV. század végén az örmény ábécét. A szobor mögött az ábécé betűi olvashatók a falon. A Matenadaran jelentése könyvtár/kézirattár, de az intézet ma Mastoc nevét viseli, sőt az innen induló, a belvárost átszelő sugárút is róla lett elnevezve. Az intézet első épülete 1959-re készült el. Ekkor az örmény egyház államosított, s addig Moszkvában őrzött levéltárával vetették meg alapját, s mindenünnen gyűjtötték be a kéziratokat. A mostani impozáns épületet 2011-ben

avatták fel. Főbejárata két oldalán a hat legjelesebb örmény tudós szobra áll. Napjainkban az intézet mintegy 23.000 kéziratos művet, 500.000 dokumentumot őriz, a legnagyobb örmény történelmi gyűjtemény. A tárlókban a legrégebbi kéziratokból és örmény nyelvű kötetekből, Bibliafordításokból tekinthetünk meg néhányat. Nem egy kódexnek külön története is van, csodával határos módon menekült meg a pusztulástól. Gyönyörű örmény-motívumos miniatúrákat, művészi kötéseket láthatunk. Az előcsarnok falain a térkép előtt is megállunk, hogy néhány örmény történelmi alapfogalmat elsajátítsunk.

A mostani, 29.800 km²-es Örményország csak kis töredéke az örmény birodalomnak, mely az Kr. e. II. századig vezet vissza múltját, sőt a nép történetét egyenesen a Bibliából eredezteti. Önálló örmény királyság azonban csak nagyon rövid időszakig létezett. Kr. e. 63-ban a Római Birodalom kebelezi be területüket. *III. Tirdat* királyuk 301-ben felveszi a kereszténységet és államvallássá teszi. Ebben segítségére van az utóbb Világosító Szent Gergely néven ismert és imádott püspök. A Római Birodalom felbomlását követően a Bizánc központú Kelet-Római Birodalom uralma alá kerültek, de a keleti örmény területeket rövidesen az Óperzsa Birodalom foglalta el. Aztán 652-től két évszázadon át az arabok uralkodtak itt. Majd újra Bizánc kerekedett felül. Az 1230-as években jött a tatárjárás,

mely csak a templomokat kímélte meg. Ennek eredményeként kezdődött az első örmény emigrációs hullám. 1100 tájától háromszáz éven át a Földközi-tenger partján létezett egy kisebb önálló örmény királyság Kilikia elnevezéssel. 1453-ban a törökök megdöntik a Bizánci Birodalmat, s az örmény területek is uralmuk alá jutnak. Az 1500 táján megerősödő Irán egy kisebb keleti részt ebből magának foglal el. Ezzel évszázadokra állandósul az örmények kettéosztottsága: a nagyobbik, nyugati rész a törököké, a keleti pedig a perzsáké. Az 1826–1828 között zajló orosz-perzsa háború eredményeként a keleti örmény területeket Oroszországhoz csatolják. Kormányzósági székhely lesz Jereván. A török területen maradt örmények többször felszabadítási mozgalmat

indítottak. Erre válaszként indultak a török népiirtások. 1895-ben körülbelül 300 ezren pusztultak el, s több tízezer menekült szét a világba. 1909-ben újabb 30 ezer örményt gyilkoltak meg. Végül a hatalomra került ifjú törökök – akiket az örmények is támogattak – meg akarták végleg oldani az „örmény kérdést”, s 1914–15-ben megrendezték a törökországi örmények véglegesnek tekintett kiirtását, amikor szervezeten másfél millió örményt végeztek ki, még az örmény műemlékeket is elpusztították. Ezeknek a népiirtásoknak tulajdonítható, hogy az életben maradottak is szétszóródtak a nagyvilágban. Úgyhogy az örmény diaszpóra

nagyrészt a nyugati örménységből került ki. Tulajdonképpen a mai Törökország keleti területe egészen a Földközi-tengerig mind az örményeké volt.

A cári birodalom nem sokat törődött a Kaukázuson túli területeivel. Itt egyetlen város számított fontosabb központnak: Tiflisz (Tbiliszi). Innen irányították a vidéket. Az 1917-es októberi forradalom után a bolsevik államvezetés engedte önállósulni az itteni kis kormányzóságokat: 1918 elején megalakul a polgári Örmény Köztársaság. Ez területi vitába keveredik a Grúz Köztársasággal. Aztán a törökök

rohanják le az örményeket, de őket sikerül visszaverni. 1920 novemberében az új szovjet hatalom kezd érdeklődni e területek iránt. 1921-ben itt is a bolsevikok jutnak hatalomra, behívják a szovjet hadsereget.

A törökök a cári birodalom örmény részeiből néhány tartományt maguknak igényelnek. S 1921-ben a szovjet-orosz-török békekötéskor ezekről az oroszok lemondanak. 1922-ben moszkvai sugallatra megalakul a Kaukázusontúli Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság Tiflisz fővárossal. Ez 1936-ban három önálló szovjet köztársaságra bomlik szét: Örményország, Grúzia, Azerbajdzsán. Tulajdonképpen a vallási alap áll a szétbomlás mögött: az egyik örmény apostoli, a másik ortodox, a harmadik muzulmán vallású. De egyik sem elégedett a határok megvonásával. Így jelentős örmény terület Azerbajdzsánnak jut (Karabach), Tbiliszibe,

mint fővárosba nagyon sok örmény család telepedett át. Az 1920-as évektől kiépítik a szovjet típusú államigazgatást és egy-pártrendszert e vidékeken is.

A gorbacsovi új politikai jelszavak itt szintén visszhangra találnak. De a politikát egy időre háttérbe szorítja az 1989. december 7-i nagy földrengés, ami 25 ezer örmény áldozattal jár. 1991 szeptemberében kiáltják ki a független Örmény Köztársaságot. A Hegyi Karabach örmények lakta területet az ország részévé nyilvánítják, amiért 1992-ben kitör az háború Azerbajdzsánnal. Az örmények győznek, sőt még egy korridor is maguknak biztosítanak Karabach felé. Azóta hadiállapot van a két ország között. Nem csak a keleti, de a nyugati, török határ is átjárhatatlanul lezárt. Úgyhogy az országnak csak Irán és Grúzia felé van közlekedése. Viszont a grúzokkal is csak „kényszerbéke” áll fenn. 1996-ig az ország rettenetes krízisen esik át. Teljesen körbezárva áram, gáz, benzin nélkül nyomorognak. A szovjet idők gyári rendre csődbe jutnak. Akkor Irán nyújt valamelyes segítséget a közállapotok javítására. Azóta több kormánykrízisen és tüntetés-hullámon esett át az ország, de úgy tűnik, az utóbbi években kezdi magát feltalálni. Nem utolsó sorban megint rászorulnak az orosz kapcsolatokra. Külföldről pedig egy-egy örmény milliomos nyújt alkalmi támogatást.

Ugyancsak a Matenadaranban hallunk az örmény nyelvről is, mely az indoeurópai nyelvcsalád önálló ágát képezi. Megmaradását főleg a saját írásmód bevezetésének tulajdonítják. A 19. századra két nyelvjárása alakult ki: a kelet- és a nyugat-örmény. Főleg a magánhangzók ejtésében különböznek. A mai állami hivatalos nyelv a kelet-örmény. A diaszpórában viszont főleg a nyugat-örmény öröklődött.

Örményül vagy 6 millió ember beszél, közülük csak 3,6 millió él az országban. Az ország lakossága most 3 millió 800 ezer körüli. Közel 98%-ban örmények. A más nemzetiségűek a 90-es években mind elvándoroltak.

A Matenadaranban több órát töltünk. Majd az ebéd következik a „Cascade” lépcsősor felső végénél. E lépcsősort a modern várossal együtt tervezték, s ugyanarra a domboldalra kúszik fel, amelyen a Matenadaran is található. Valamikor úgy képzelték el, hogy a lépcsők vízeséssel fognak váltakozni. A merész tervet csak félig valósították meg a kommunizmus alatt. Aztán egy örmény milliomos megtámogatta az építkezést, s most már csak néhány lépcső hiányzik a fenti kilátó-teraszra. A vasbeton-oszlopok rozsdás csápjai meredeznek ott. Állítólag a terv pontatlansága miatt nem lehet az utolsó lépcsőket kialakítani. A lépcsősor felső vége mellett pompás új épület a *Charles Aznavour*-alapítvány székhelye. Az örmény származású francia szanzonekes néhányszor meglátogatta az országot. Egy itteni konyakfajta is viseli a nevét. A „Cascade” felső végétől egy sétány indul a Győzelem parkba, amelynek közepén irdatlanul magas talapzaton egy hatalmas nőalak áll. Örményország Anyácskájának nevezik. Jobb kezében egy kard markolatát tartja, bal kezével a kard tokját fogja. Távolról egy hatalmas keresztnek néz ki a nőalak. Idegenvezetőnk szerint a szobor üzenete: a kard ugyan tokban van, de ha ellenség jönne, azonnal kihúzzák. A ma múzeumként szolgáló talapzat sokáig *Sztálin* őri-ásszobrát viselte magán.

A tetőről át lehet tekinteni Jereván belvárosát. Ha egy térképpel is kiegészítjük a nem látható részeket, kiderül: szabályos kört ír le a központ. A „Cascade” aljától

indul a tengelye, egy széles sugárút, mely a két központi teret is összeköti. A lépcsősor alatti térből még két sugárút indul részsütösen. Ezeket aztán keresztutcák metszik. Annyira logikus és áttekinthető az utcahálózat, hogy könnyen megállapítható: ezt mérnök tervezte. Ráadásul a belvárost övező körút félkörét széles parksáv övezi. Az ellenkező oldalon a Hrazdan folyócska kanyarulata és zöldövezete biztosítja a település jó levegőjét.

Azt már csak útikönyvből tudhatjuk meg, hogy a város 2800 éves múltra tekint vissza. Egykor Urartu Királysága terült el

itt, s annak uralgója, *I. Argisti* Kr. e. 782-ben alapított e helyen az Erebuni elnevezésű erődöt. Ennek falait mára feltárták az egyik külvárosi negyedben. Hogy Urartu lakói örmények voltak-e, az vitatott. A királyságot Kr. e. 590-ben a médek megbuktatták. Majd jöttek a perzsák. A kereszténység felvétele után, az 5. század táján épült a legrégebbi jereváni templom, melyet 1931-ben bontottak le. A város a karavánutak nyomvonalán fektült, s évszázadokig pihenőhelyül szolgált. Ezért is a 19. századig fő épületei a karavánszerájok voltak. 1513 és 1737 között a perzsa és török birodalom közti határvonal itt haladt át, úgyhogy a városka 14-szer cserélt gazdát. Többször földrengések is kárt tettek benne. 1828-tól a cári birodalomhoz tartozott. 1830-ban még csak lakossága 35,7%-a volt örmény. De aztán ez lett a legbiztonságosabb

örmény város, úgyhogy százával menekültek ide a törökök üldözöttjei. 1850-ben vált kormányzósági székhellyé, akkor már lakosainak fele örmény volt. A 25 000 lakosú kisváros fejlődésének lendületet adott a vasút 1903-as kiépítése. Ezután állandó összeköttetésben lehetett Tbiliszivel, a politikai és szellemi központtal.

Az első világháború alatt és után – a török támadás következtében is – a város szinte elnéptelenedett, s romossá vált. Így az 1920-as években a szovjet hatalom elhatározta, hogy itt építi fel a birodalom első „modern” mintavárosát. Az örmény

származású, Moszkvában is elismert *Alekszandr Tumanjan* mérnököt bízták meg a tervezéssel. Neki köszönhető a mostani városközpont kialakítása. Csak hogy ez egyben felmérhetetlen pusztítással is járt.

A még álló templomok, karavánszerájok, bazárok mind bontás alá kerültek. Alig néhány kis templomocská és egy mecset maradt meg a tömbházak között. Ezeket sem lehetett használni. Tumanjan – akinek a nevét az egyik főutca viseli – mindössze 170 000 főre tervezte a várost. Az 1989-ben érte el az 1,2 milliós csúcst. Jelenleg is több mint egy millióan lakják. Ezért délutánonként valósággal bedugul a város. A sok-sok Lada és Moszkvics mellett ma már számtalan nyugati márkájú luxusautó is közlekedik. Kérdés, hogy meddig bírják a rossz utakat. A szovjet időkben, 1981-re épült fel a város első metróvonalára tíz állomással. Bővítése nagyon lassan halad.

A város környékén sok rózsaszínes tufa található. Ezekből kocka alakú lapokat vágnak. Tumanjan a középületek, de még a központibb lakóházak falait is ezekkel borították. Ha rájuk süt a nap, érvényesül színtük. De felhős időben a várost nagyon szürkévé teszik. Ezt a sok zöld terület valamennyire ellensúlyozza.

Első napunk késő délutánjára már csak egyetlen, de annál érdekesebb műsorszámunk maradt: az Ararát nevét viselő örmény

konyakgyár felkeresése. A Hrazdan folyón átvívó országúti híd vége fölé egy dombra emelt hatalmas épület a központja. Több emeletnyi mélységű a pincerendszere. Természetesen műzeumi részlege is van: hordók és vitrinben őrzött régi címék palackok között sétálva ismerjük meg az üzem történetét, a konyakféléket, s a hozzájuk fűződő számos legendát. Megtudjuk, hogy *Churhill*nek Sztálin

küldte rendszeresen a kedvenc konyakját. Aznavour pedig egy különleges konyakkeveréket rendelt innen, mely ma az ő nevét viseli. Aztán következik a konyak-kostoló. Egy hosszú teremben elegánsan megterített asztalon vár a két-két öblös pohárba töltött egy-egy ujjnyi konyak. Elmondják, hogy lehet a konyak öt éves, tízéves

és harmincéves is. Más-más a színe, ereje és persze az ára. Végül az üzletbe jutunk, ahol pár decistől akár literes méretű üvegekben is árulják a márkás italt. Bár repülőn kell hazaszállítani, sokan vásárolnak kisebb üvegekkel. Az Ararát nem véletlenül a nemzeti konyak márkája. Innen – és az ország szinte minden pontjáról – látható az 5000 méternél magasabb hóborította kettős csúcsú hegy. Az örmények szent hegye.

Hasonló a japánok Fudzsijához. Csak-hogy a hegy tövében ott a drótkerítéses határ, s kezdődik Törökország. Mégis, már a szovjet tagköztársaság idején az örmény címerben szerepelt az Ararát. A legenda szerint Törökország nagykövete útján tiltakozott *Georgij Csicserin* szovjet külügyminiszternél az ellen, hogy a határon túl, más országban fekvő Ararát az örmény címerben szerepelhessen. Mire kis gondolkodás után Csicserin így felelt: a törökök is a félholdat ábrázolják címerükben, pedig a Hold eddigelé még nem török terület.

(*folymatjuk*)

Photo by: www.photostock.am
Örményországi képek *Spirit of Armenia*
2008

Az örmény ábc betűi

Bálintné Kovács Júlia

Az Azbé, Ázbé Azbej, Ázbej családnevű örményekről – III. rész

Ázbej Sándor munkássága során különböző állami tervezővállalatoknál volt tervező építész, modern funkcionalista lakó- és középületeket egyaránt tervezett.

Az 1950-es években részt vett több vidéki város (1959: Ózd; 1959: Gyöngyös; 1959: Pécs; 1961: Várpalota) rendezésének tervpályázatában, melyeken különböző díjakat is nyert. Jelentős szerepe volt Kazincbarcika városrendezésében, ahol az új városrész lakóépületeinek egy részét is tervezte (1951-60), az ÁRT mellett. A budapesti Lágymányosi lakótelep tervezésének és megépítésének első szakaszában is fontos részt vállalt, ahol lakótelepi házak (1000 lakás) és a korszerű bölcsőde fűződik nevéhez. 1960-63 között épül meg a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Rezső téri kollégiuma és az egrri Tanárképző Főiskola leánykollégiuma (1962-64). Az egykori Magyar Színház, a máig ideiglenes Nemzeti Színház átépítésére kiírt tervpályázat győztese, a teljesen és korszerűen átalakított színházépületért (1963-66) 1973-ban Ybl-díjat kapott. Ugyancsak az ő terve alapján építették át a Pesti Színházat a Váci utcában (1964-67). Fő tervezője az algériai olimpiai stadionnak (1965-72), ahol nemcsak az egyedi épület, hanem komplex „sportváros” megalkotója. A megvalósult épület nagy nemzetközi elismerésben részesült.

Írásai:

Algériai olimpiai stadion, in: Magyar Építőművészet, 1967/1.

Hevesi téri színház, in: Magyar Iparművészet, 1968/1.

Egrri Tanárképző Főiskola leánykollégiuma, in: Magyar Iparművészet, 1970/1.

Irodalom:

PERÉNYI I.: Kompozíciós törekvések városstervezési gyakorlatunkban, in: Magyar Építőművészet, 1955/3-5.

GYÖNGYÖSI I.: Budapest épülő új lakótelepei, in: Magyar Építőművészet, 1957/1-2.

HOFER M.: Nemzeti Színház, Budapest, in: Magyar Építőművészet, 1967/1.

JAKAB Z.: Pedagógiai Főiskola leánykollégiuma, Eger, in: Magyar Építőművészet, 1969/3.

Nemzeti Színház (épületismertetés), in: Magyar Építőművészet, 1972/3.

SZITTYA B.: Olimpiai Stadion, Algír, in: Magyar Építőművészet, 1973/2.

Forrás Kortárs Magyar Művészeti Lexikon I-III.

„A színház története messzire nyúlik vissza. Állandó Nemzeti Színház építésének szükségességét már *Széchenyi István* is felterjesztette 1832-ben. A színház ebben a korszakban egy független nemzet magától értetődő szükségleteként volt értelmezhető, illetve a nyelv, a kultúra csatateréként is funkcionált. Különösen igaz ez Pesten, hiszen 1812-ben nyílt meg itt a Pesti Német Nyelvű Színház, tehát érthető és tökéletesen indokolt igényként fogalmazódott meg, hogy magyar nyelven is legyen színvonalas színjátszás a városban.

A Pesti Magyar Színház eredeti, Lang Adolf tervei alapján készült épülete 1897-ben.
Forrás: Wikimedia Commons

Az állandó Nemzeti Színház megépítéséhez azonban 170 évnek kellett eltelnie, egészen addig a Nemzeti Színház társulata „ideiglenes jelleggel” különböző épületeken dolgozott. 1897-ben épült fel – a mindmáig a Hevesi Sándor tér 4. szám alatt található – Pesti Magyar Színház. Eredetileg ez két nemesi család, a Rákosiak és a Beöthyek tulajdonában álló magánszínház volt, amely abban az időben az egyik legnépszerűbb budapesti színháznak számított.

Az épület szerkezete és a társulat működése az elkövetkező évtizedekben változatlan maradt. Végül az 1960-as években államosították a színházat, majd **1966-ban Ázbej Sándor tervei alapján átépítették**. A színház ekkor nyerte el mai külsejét, e korszaknak a stílusjegyeit viselő kívül belül. A hatvanas évek derekán

a megújuló épület „nyugatiasnak” számított – legalábbis a hazai viszonyok közt.

„Ideiglenesen” ebbe az épületbe költözött be 1966-tól kezdve a Nemzeti Színház társulata, korábbi épületét 1965-ben, a 2-es metró építésére hivatkozva lebontották. A Pesti Magyar Színházban olyan színészek játszottak, mint *Blaha Lujza*, *Bajor Gizzi*, *Jászai Mari*, *Sinkovits Imre* vagy *Básti Juli*.

A színház jellegzetes homlokzata *Illés Gyula* szobrászművész munkája, a műalkotás különböző színházi jeleneteket ábrázol.

Az épület egyik oldalán csillogó „acéllevelek” napos időben folyton változó árnyépként jelennek meg a falon. A színház eredetileg 1000 fős nézőtere az átépítés után 665 főre redukálódott, cserébe

A színház épülete szemből nézve a jellegzetes dombormúval.
Fotó: Wikimedia Commons/Alex Barrow

viszont nőtt a színpad és a mögötte lévő színházi tér.

Egy anekdota szerint a színház egyik emeletén lévő kis hallba járt ki Sinkovits cigarettázni és onnan figyelte a szemközti panelház lakóinak életét, akikről

ennek köszönhetően majdnem mindent tudott, ez volt az „ő kis szappanoperája”.

Forrás: *Vasárnap*. Berezsnay István / 2019. 02. 18. *Belestünk a Pesti Magyar Színház kulisszái mögé*

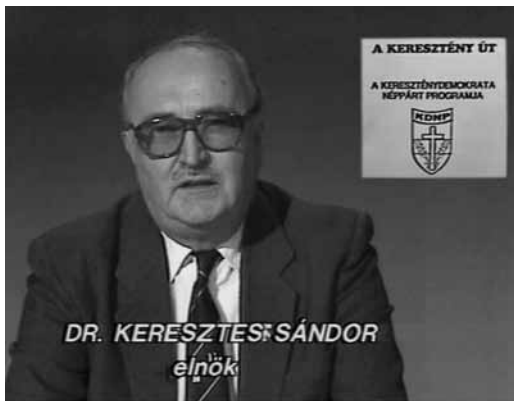
Fővárosi Örmény Klub 2019. május 16-ai rendezvény megnyitása, előadó Nagy Lenke teológus, újságíró: Vallás és politika; valamint Kálvin Tamás (Fővárosi Örmény Közösségi Tér éneknövendéke)

Szabó Róbert

Száz éve született Keresztes Sándor, aki a XX. században háromszor is alapította a KDNP-t

Száz éve született *Keresztes Sándor, a Kereszténydemokrata Néppárt első, alapító-elnöke*. 1944 novemberében egyik alapító tagja lett az akkor még illegális Demokrata Néppártnak. 1946-tól feladatot kapott a párt végrehajtó bizottságában. 1956 novemberében részt vett a Demokrata

Néppárt országos újrászervezésében, szerepet vállalt a budafoki szervezet életre hívásában is. 1988-tól adódott ismét lehetősége a nyílt politizálásra: december 3.-án a *Márton Áron Társaság* alapító elnöke lett, majd 1989. március

17-én több társával bejelentette a Kereszténydemokrata Néppárt megalakulását. Ő vezette a párt szervezőbizottságát. 1989. szeptember 30. és 1990. május 27. között a KDNP elnöke volt, majd a párt tiszteletbeli elnökévé választották. Az évforduló alkalmából Keresztes Sándor és Márton Áron gyulafehérvári püspök kapcsolatának felidézésével emlékezünk.

„És itt jött életemben az óriási fordulat, hogy kapcsolatba kerültem Márton Áronnal, a fiatal püspökkel, akinek ott voltam a szentelésén, mint ilyen rendfenntartó”. Ezekkel a szavakkal idézte fel első emlékeit életinterjújában a száz éve a Kolozs vármegyei

Magyarókerékén született Keresztes Sándor, amikor a csíkszentdomokosi székely földművelő családban, a huszonhárom évvel nála korábban napvilágot látott Márton Áronról kérdezték.

Keresztes az *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* alkalmazásában álló

szerezny vagyoni tanítócsalád hatodik gyermekeként tanult, apja halála után népes családjuk Bánffy-hunyadra költözött az anyai nagyszülők közepébe. Innen „kiemelve” 1931-től tanulmányait az Erdélyi Katolikus Státus fenntartásában működő kolozsvári piarista gimnáziumban már egyházi támogatással végezte. Iskolai osztályfőnöke hatására bekapcsolódott a cserkészmozgalomba, amelyben az elsajátított alapvető etikai normák elmélyítették benne a közösségi felelősségtudatot, amelyre, mint kisebbségi sorban élő magyar diáknak igencsak szüksége volt.

A kolozsvári kollégiumban harmadik gimnazista korában szervitor lett (tandíjmentesség és ellátás, lakhatás fejében kollégiumi szolgáltatásokat vállaló diák) s ottani munkája során látta meg először Márton Áront, aki akkor egyetemi lelkészként és hitszónokként dolgozott (előtte 1932-től

püspöki titkár volt). Márton már akkor ismert volt szociális érdeklődéséről, erre utal az is, hogy a *Rerum novarum* 40. évfordulójára kiadott *Quadragesimo anno*, az egyház társadalmi tanításáról szóló pápai enciklikát a vezetése alatt álló *Erdélyi Római Katolikus Népszövetség* főiskolai és egyetemi szakosztályában azért dolgozták fel, hogy a hallgatók látókörét szélesítse, szociális érzékenységét tovább fejlessze.

Személyes találkozásuk 1940 kora tavaszán történt, amikor Keresztes Sándor első éves joghallgató az időközben gyulafehérvári püspöknek felszentelt Márton Áronnál tett látogatást. A megkeresés oka a kisebbségi sorsba kényszerített magyarság érdekképviseletének csorbítása volt. (A román király 1938-ban kiadott rendeletében a kormánypárt kivételével az összes pártot betiltotta, pártképviselő helyett rendi képviselőt jött létre s csak ebbe belépve lehetett a romániai magyar kisebbségnek érdekképviseleti szerve. Az így létrejött *Romániai Magyar Nép-közösség* különböző szakosztályai keretében kulturális, gazdasági és szociális tevékenységet fejthettek ki, politikai tevékenység művelésére nem volt lehetőségük. A katolikus egyetemistákat tömörítő Majláth-kör delegáltjaként, Keresztes Sándort megválasztották a felekezeti alapon megalakuló magyar ifjúsági szervezeteket tömörítő Diáktanács titkárának. Egy református társával együtt, immár az interkonfesszionális együttműködés keretében a szervezetek egyházi keretbe történő rendelésével akarták legalizálni és biztosítani az ifjúsági szervezetek működését. Egyetemi hitoktatója rábeszélésére ekkor kihallgatásra jelentkezett a heti egy napot Kolozsvárott töltő püspöknél, hogy ismertesse vele elképzelésüket.

1940-ben ismertették össze *Kovrig Bélával*, aki *Teleki Pál* miniszterelnök Nemzetpolitikai Szakszolgálatát vezette, később Erdélybe költözött, a kolozsvári egyetem professzora, majd rektora lett. Széles látókörű társadalomtudósként, szociálpolitikusként írta meg a *Magyar társadalompolitika 1920–1945* című alapvető művét, amely az 1945 után korszerű magyar kereszténydemokrácia szociális programját is tartalmazta. Kezdeményezője és szervezője volt az 1943. augusztusban, Győrött megalakított *Katolikus Szociális Népmozgalomnak*, majd az ebből kisarjadó az 1944 őszén létrehozott *Keresztény Demokrata Néppártnak*, s fontos szerepe volt a Demokrata Néppárt elindulásában is.

1944. május 18-án a kolozsvári Szent Mihály-templomban tartott beszédében, ahova névleg papszentelés miatt utazott, Márton Áron a zsidó felekezetűek elhurcolása és deportálása miatt emelte fel szavát a magyar polgári hatóságok jelenlétében, sőt előző nap a téglagyárba összegyűjtött emberek között is megjelent. Másnap Kovrig kezdeményezésére a Mária-kongregáció férfi tagozatát fogadta (ennek Keresztes Sándor is tagja volt) és az összejövetelem megindokolta beszéde elmondásának okait. A vendégek bemutatásakor „... a végén álltam, mint legfiatalabb tag, mikor hozzánk ért... engem is be akart mutatni, és Kovrig kicsit ilyen barokk egyéniség volt... alig kezdett bele a mondókájába, a püspök leállította: “Professzor úr, nekem nem kell őt bemutatni, mi régebben ismerjük egymást, mint ahogy Önt vagy Ön őt ismerte volna”. Emlékezett így, ennyi idő távolságából arra a bizonyos, már említett találkozásunkra.”

(részlet)

Programajánló – Meghívók

A Fővárosi Örmény Klub 2019. évi programjait a Magyar Kormány, a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárság és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatja.

Fővárosi Örmény Klub

Minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor a Pest Megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termében kerül megrendezésre, Budapest V., Városház utca 7.

2019. július 18.

A Fővárosi Örmény Önkormányzat szeretettel várja az újonnan induló Road Show első állomásán!

Tiszteljen meg bennünket részvételével az alábbi eseményen. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Armenológiai Intézete nyári egyetemet szervez idén, amelynek résztvevői Örményországból és Artsachból érkezett diákok. Ezek az örmény hallgatók lesznek vendégeink **2019. 07. 18-án (csütörtökön) 17 órától** a Fővárosi Örmény Klubban.

Az eseményen az alábbi témákban beszélgetünk velük, amely két nyelven lesz hallgatható: felsőoktatás Örményországban, ifjúság lehetőségei, jövőképe a Kaukázusban, politikai helyzet, ahogy ők látják Örményországban, első benyomások Budapestről.

Az első Road Show kiemelt vendége lesz *Gerály Zoltán* kutató aki, felkérésünkre előadást tart korábbi izgalmas expedíciójáról, amelyeknek segítségével elkalauzol bennünket örmények lakta területekre de Csecsenföld és Dagesztán vidéke is megnyílik előttünk a bátor kutató segítségével. Gerály egyébként az, aki hamarosan másodmagával kutatja majd az Ani-örmények – így a magyarörmények – vándorlási útvonalán fellelhető kulturális örökséget a Fővárosi Örmény Önkormányzat megbízásából.

Az előadás kétnyelven lesz hallgatható.

A Road Show fantasztikus hangulatát az Artashat Örmény Nemzetiségi Színház biztosítja majd, hiszen színészeik előadásában kaukázusi népdalok és duettek lesznek hallhatók.

A belépés és az EÖGYKE által biztosított büfé, ingyenes.

Várjuk szeretettel!

Esztergály Zsófia Zita, a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Fővárosi Örmény Klub augusztus 15.

Beszélgetés *Ötvös Csilla* operaénekesnővel.
Közreműködik *Hegedűs Valér* zongoraművész.
Rendezi: XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Fővárosi Örmény Klub szeptember 19.

Műsor: • Megemlékezés *Ady Endre* halálának 100. évfordulóján.
Közreműködik *Várady Mária* színművész
• EÖGYKE kampány és örmény képviselő jelöltek bemutatása
Rendezi: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Kiállítás

A XII. Kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat kiállítást rendez az erdélyi örmények történelméről, kultúrájáról, az önkormányzat 5 éves tevékenységéről. A kiállítást megnyitja *Borosnyay Klára*. Közreműködik *Várady Mária* és az Albion zenekar *Zsigmond Balassa* vezetésével. Időpont: **augusztus 28. 16 óra**.
Helyszín: Hegyvidék Önkormányzat, XII. kerület, Böszörményi út 23-25.
Regisztráció: ormeny12@freemail.hu, esetleg a 30/222-74-37-es telefonszámon.

Kiállítás

A Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat és a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény szeretettel hív minden érdeklődőt
a 2019. szeptember 2-án, hétfőn 17 órakor megnyíló kiállítására:
A magyarörmény kultúra „1001” szála és formája
A kiállítást megnyitja *dr. Issekutz Sarolta*, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke
Tradicionalis örmény népzenei játszik a *Group Duduk*
Helyszín: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény 1092 Ráday u. 18.
(bejárat az Erkel utca felől)

Kiállítás

2019. szeptember 11-én, szerdán 17.30 órakor
Az 1848/49-es szabadságharc magyarörmény hősei
Helyszín: Bp. II. ker. Marczibányi Téri Művelődési Központ Galériája
Budapest Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat megbízásából rendezte: EÖGYKE,
Köszöntő: *dr. Issekutz Sarolta*
Szaktanácsadó: *Dr. Kedves Gyula* hadtörténész
Megnyitja: *Alexa Károly* irodalomtörténész
Közreműködik: *Vikol Kálmán* zeneművész és Zenedéje
A kiállítás szeptember végéig látogatható.

Meghívó

2019. október 3-án, csütörtökön 17.30 órakor
Az 1848/49-es szabadságharc 170. évfordulóján
emlékezés az Aradi Vértanúkra

Helyszín: 1054 Budapest, Akadémia u. 1. I. em. színházterem

Megnyitja: *dr. Issekutz Sarolta* elnök

Emlékbeszédet tart: *Dr. Kedves Gyula* hadtörténész

Közreműködik: *Kecskés Együttes*

Rendezői: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Az emlékünnepet a Magyar Kormány, a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárság és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatja

Az Örmény Katolikus Plébánia hirdetménye a nyári miserendről
2019. július 14., július 28. augusztus 11. és augusztus 25.
 Szeptembertől visszaáll a hetirend.

Száz éve született Keresztes Sándor

Szülőfalujában, a kalotaszegi Magyarókerékén emlékeztünk a száz éve született Keresztes Sándorra

Szülőfalujában, a kalotaszegi Magyarókerékén emlékezett a *Barankovics Alapítvány* és a *Báthory-Bem Hagyományörző Egyesület* a száz éve született *Keresztes Sándorra*. Őt éve már, hogy a templom falán tábla őrzi emlékét a *Demokrata Néppárt* és jogutóda, a *Kereszténydemokrata Néppárt* egykori képviselőjének, a KDNP első elnökének, hazánkat a rendszerváltozás után a Szent-
széknél elsőként képviselő nagykövetnek.

A református templomban tartott megemlékezésen *Póka András György* polgármester köszöntője után Keresztes Sándor életútjáról *Szabó Róbert* történész beszélt. *Csallóközi Zoltán*, a miniszterelnök-helyettes főtanácsadója a politikus hetvenes, nyolcvanas évek alatti tevékenységéből idézett, *Kiss András*, az IKSZ alelnöke a kereszténydemokraták jövő nemzedékét képviselte.

A *Barankovics Alapítvány* és a *Báthory-Bem Hagyományörző Egyesület* megemlékezése

A *Keresztes család* ma

Szerkesztői megjegyzés: *Keresztes Sándor* erdélyi örmény gyökereiről *Bálintné Kovács Júliának* és *dr. Issekutz Saroltának* többször tett említést.

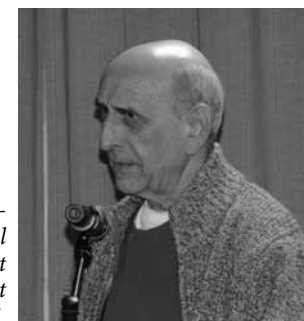
Az emléktáblánál a koszorúk elhelyezése után a család nevében legidősebb fia, *Keresztes K. Sándor*, az Antall-kormány környezetvédelmi minisztere mondott köszönetet. Az ünnepi megemlékezés a szomszéd községben, Kalotaszentkirályon a rendező *Okos Márton* vezetésével a kereszténydemokrácia jövőjéről szóló kerekasztal-beszélgetéssel zárult.

gondola.hu, 2019. 03. 20.

Béres L. Attila és *Hegedüs Annamária* könyvbemutatóján: *Örmények a Szentföldön*
2019. 06. 19.

Fancsali János Zuglóban *Telmányi Emil* hegedűvésztől tartott előadást
2019. 05. 06.

Szépvízi Magyarörmény Családok Találkozója 2019. 06. 13–17.

Mint korábban, idén is – immár 21. alkalommal – Szépvízen megrendezésre került a Magyarörmény Családok Találkozója.

Az eseményen a Csíkszépvízen, Csíkszeredán, Gyergyószentmiklósbán, Kézdivásárhelyen, Szamosújváron és Erzsébetvárosban élő magyarörmény családok gyűltek össze, hogy egy finom ebéd mellett jóízű beszélgetéssel töltsék együtt a hétvégét és egyúttal jól szórakozzanak.

Június 14-én, pénteken a Csíkkörzeti Magyar-Örmény Szentháromság Alapítvány elnöke, *Fejér István* köszöntötte a megjelenteket és megvendégelték a jelenlévőket.

Az Örmény Emlékházban *Orbán Zsolt* történelem szakos tanár úr vetített képen előadását hallgathatták a jelenlévők a magyarörmény múlttól.

19 órai kezdettel *Lázár Imola* „Szent László és az Örmény Biblia” és *Dávid Krisztián Imre* „Tájak, Városok, Emberek” című közös kiállításának megnyitóján *Zárugné Tancsin Katalin*, a XIV. kerületi, Zuglói Örmény Önkormányzat elnök asszonya méltatta a művészeket.

Rövid ismertetés a kiállító művészekről.

Lázár Imola tűzzománc készítő mester, aki Szászrégen város szülőtte, számos önálló- és csoportos kiállításon van már túl. Mottója: „Amit ma nem teszünk meg, azt megteszi más” az örmény kódexek alapján készített tűzzománc képei elvarázsolták a megjelenteket.

Dávid Krisztián Imre, örmény származású művész, kertészmérnök, akinek családja Szépvízről származik. Üvegképeit saját bevallása szerint csupán 6 éve kezdett el készíteni. Az 5 évvel ezelőtti örmény útja után kezdte el jelentős sikerrel üvegre tájképeket és portrékat festeni.

Mind a tűzzománc, mind az üvegekéből sugárzik a fény, a derű, s mind-egyikből az ősi örmény erő, mely mindig is jellemző volt az örményországbeli és az Erdélyben élő, vagy már onnan elszármazott magyar-örményekre egyaránt.

Szombaton 11 órától az örmény katolikus templomban gyűlt össze a sok vendég, ahol *Gál Hunor* vikárius plébános atya, a szépvízi római katolikus templom plébánosa celebrálta az ünnepi szentmisét. A gyergyószentmiklósi Vörösköpanyegesek, mint minden évben, most is a misén és a koszorúzásnál őrzt álltak.

A szentmise után a templomkertben megkoszorúzták az emlékműveket, majd a Pápai-, a Székely- és a Magyar himnusz eléneklése után a Sportcsarnokban közös ebéden a családok finom falatok mellett beszélgethettek, örültek egymásnak és idézhették fel régi emlékeiket.

Az ebéd előtt Zárugné Tancsin Katalin és Gábor Zoltán atya sokévnnyi munkásságukért elismerésben részesültek.

A díjazás után a tombolahúzáson a vendégek rengeteg ajándékot vihettek haza.

Koszorúzás a templomkertben, háttérben a Vörösköpanyegesek

Orbán Zsolt,
történelem szakos tanár

Vasárnap kora reggel a csoport a Gyimesek felé vette az irányt, ahol először a gyimesbükki kápolnatemplomban szentmisén vettek részt, majd *Salamon József* atya, a gyimesbükki római katolikus templom plébánosa meghívásának eleget téve rövid ideig beszélgettek.

Az utat folytatva az 1000 éves határon kellemes órákat tölthettek el a gyönyörű napsütésben, hallgatva a Tatros és az Úz patakok csörgedezését. Meg lehetett mászni a Rákóczi várat, illetve megtekinteni az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó vasútállomásának épületét. A bátrabbak a hátrákhöz is elmerészkedtek, ahonnan csodás kilátás nyílt a völgyre és Moldvára.

Másnap kora hajnalban a csoport tagjai elindultak haza szálláshelyükről, a Kis Havas Panzióból. Rövid megállókat közbeiktatva szerencsésen hazaértek barátaink.

Reméljük, hogy jövőre is ehhez hasonlóan csodás lesz a rendezvényünk, és minél többen tudnak ismét ott lenni.

Dávid Krisztián Imre

László Imola és Dávid Krisztián Imre
művészek

Középen Fejér István és Zakariás István köszönti
Gábor Zoltán atyát

Zakariás Antal Dirán

Zarándokút az 1000 éve örmény templomhoz

Feldebrőn az örmény katolikus szentmisén

A történet 2019. januárban kezdődött. Az Orlay utcai örménykatolikus plébánián megjelent egy úr, bemutatkozott, hogy ő *Gáspár Mihály*, a szentendrei skanzen múzeológus munkatársa és szeretné elmondani, hogy Feldebrő községben van egy 1000 éves örmény eredetű templom, ahol örmény misét lehetne bemutatni, összekötve a falu 800 éves alapításának ünneplésével és a fekete ribizliről évente megismétlődő megemlékezéssel. Ez az ötlet indította el azt a szervező munkát, amely Feldebrőn,

a 2019. június 29-i közös ünnepléssel fejeződött be.

A templom örmény eredete

Feldebrő a Mátra lábánál, a Tarna patak völgyében, légvonalban Gyöngyös és Eger közötti 1000 lakosú település. A falu közepén áll az ország egyik legrégebbi és legérdekesebb műemléke, egy barokk stílusú, sokszor átépített, belül és kívül örmény eredetű és stílusjegyeket hordozó, eredetileg 5 hajós templom, amely

Európában szinte páratlan. Hozzá legközelebb az St. Germigny de Prés IX. századi 3 hajós apátsági templom áll. A most látható templom alól „kilóg” a mostaninál nagyobb, mindkét oldalán apszissal megoldott épület körvonala. A plébánia épületében látható az eredeti templom modellje, amely mindkét oldalán félkörívben végződik, belül felmagasított, az örmény liturgiának megfelelő szentéllyel. A déli falban lejáró vezet a szentély alá vezető, freskómaradványokkal díszített, oszlopokkal tartott altemplom sírkamrájába, ahol *Aba Sámuel* királyt temették el. A templom a középkorban a Szent Kereszt nevet viselte, ami szintén az örmény Szent Kereszt tiszteletére utaló körülmény.

A terület, ahol a templom áll, az Árpád-kori *Aba* nemzetség birtoka volt. Feltételezhető építése *Aba Sámuel* király uralkodásának idejére – 1041–1043 – tehető és tervező-kivitelezője csak örmény építész lehetett. Az eredeti templom a Tatárjáráskor elpusztult és az ősi falakra később nem örmény építészeti stílusú plébánia templomot építettek fel. A hivatalos feljegyzésekben megtalálható, hogy Magyarországon már az Árpád-korban laktak letelepült örmények.

Krisztus után 1000-ben, Feldebrőtől néhány kilométerre, Tarnaszentmárián már állt és most is áll egy 5X5 méteres, karéjos szentélyű templom, amelynek stílusa, faragványai és egyebek örmény eredetre utalnak. Itt van eltemetve első királyunk édesanyja, *Sarolt királynő*.

A zarándokút

A szervező munkába bekapcsolódott dr. Turgyán Tamás, aki 2019. márciusig a Parlament örmény szószólója volt. Felvettük a kapcsolatot *Gecse Mihály* feldebrői polgármester úrral és *Galló József*

plébános úrral és telefon egyeztetések után dr Turgyán Tamással, Feldebrőn két alkalommal személyesen kerestük fel a polgármester és a plébános urakat, hogy meghatározzuk a közös ünnepre alkalmas időpontot, felsoroljuk a legfontosabb tennivalókat és az ünnepi műsor vázlatát. A program március elejére kialakult, majd elkezdődött a plébániára háruló részletek megszervezése. Biztosítani kellett a misét bemutató atyát, a ministránsokat, az énekkart és a liturgia kellékeit. *Vartan* atyának Budapestre utazásához az istanbuli püspökétől kellett engedélyt szerezni.

Az Imperatrix kórusral és a ministránsokkal a fellépés időpontját, valamint a feldebrői utazás módját és feltételét kellett pontosítani, hogy szabaddá tegyék magukat. Közben tartottuk a személyes és telefon kapcsolatot Gáspár Mihály úrral, akinek több praktikus ötlete is volt a zökkenőmentes szentmise bemutatása érdekében. Árajánlatot kértünk egy 50 személyes autóbuszra és június 10-e táján e-mailon és honlapokon meghírdettük a zarándokútra jelentkezést. Június 28-án *Vartan* atya a ministránsokkal és a liturgiai felszereléssel együtt Feldebrőre utaztak, *Kiss Bertalan* plébániai alapítvány alapító személygépkocsijával és aznap a feldebrői plébános úr közreműködésével este templomban liturgiai mozgáspróbát tartottak. A hangszeres zenészekkel kibővített Imperatrix kórust és a zarándokokat, június 29-én, szombaton reggel 7 órakor a bérelt autóbusz Feldebrőre szállította.

A szentmise és az ünnepség

A szentmise Feldebrőn reggel 10 órakor kezdődött. Felemelő érzés volt, a színes és szépen hímzett örmény liturgikus ruhákba öltözött *Vartan* atya és a ministránsok

templomba bevonulását látni, miközben a kórus a bevonulási liturgiát énekelte. Közel 1000 éves szünet után csodás élmény részesei lehettek a templom hívei, miközben az örmény liturgia az ősi örmény nyelven az ősi templom falai között ismét felhangzott. Felejthetetlen esemény részesei voltunk. A misét befejezésükön az altemplomban halotti megemlékezés, majd rövid hangszeres koncert következett. A templom melletti színpadon *Galló József* plébános úr megáldotta a fekete ribizli koszorút. Őt *Vejkey Imre* országgyűlési képviselő, a Képviselői Imacsoport alelnökének tartalmas beszéde követte, majd elkezdődött több ifjúsági csoport dinamikus mozgáskultúrájú fellépése és népi tánc-csoportok bemutatkozása. Színes, jól

megszervezett és szórakoztató program részese lehetett a lombos fák árnyékában ülő nagyszámú résztvevő közönség. A zarándokcsoport délután ½ 4-kor autóbusszal visszaindult Budapestre. Elmondható, hogy a közös ünneplés és megemlékezés nagyszerűen sikerült és úgy gondoljuk, hogy folytatásra érdemesült.

II. ker. Ízek utcája, az örmény sátor, 2019. június 15.

Ünnepélyes örmény liturgiát mutattak be Feldebrőn

A falu 800 éves jubileumán, június 29-én, Szent Péter és Pál ünnepén a helyi plébánia a budapesti Világosító Szent Gergely Örmény Katolikus Plébánia zarándokait

A Heves megyei Feldebrő barokk templomának ma is látható Árpád-kori alapjai és térstruktúrája – kivételes módon – az Örményországban ebben az időszakban épült templomokéval mutat párhuzamosságot. A feldebrői Szent Márton-templom titokzatos örmény építészeti összefüggéseiről *Guzsik Tamás* építészettörténész tanulmányát a következő linken olvashatják: http://arch.et.bme.hu/arch_old/doc/guzsik.doc

Szöveg: Garaguly István

Örmény
Katolikus Lelkészszeg
Magyar Kurir honlap

látta vendégül. *P. Vartan Kirakossian* isztambuli örmény katolikus plébános örmény rítusú szent áldozatot mutatott be.

Az isztambuli plébános *Galló József* helyi plébánossal együtt mutatta be a szent áldozatot, a *Srajber Zsolt* vezette Imperatrix kórus és Vartan atya asszisztenciájának közreműködése mellett. Az ünnepélyes örmény liturgia végén Vartan atya és társai az altemplomban az örmény rítus szerinti halotti megemlékezést is elimádkozták, amelyet a templom különleges akusztikai adottságainak köszönhetően a hívek a templomhajóban hallgathattak.

A plébániai ünnepségen beszédet mondott *Vejkey Imre* országgyűlési képviselő, az örmény zarándoklat fő támogatója és a Magyar Parlamenti Imacsoport társelnöke.

Az 1000 éves örmény templom makettje

„Szerelmes Barátom, Mezei(y) József festőművész 1823–1882”

2019. június 20-án a Fővárosi Örmény Klubban a csíkszeredai Székely Múzeum volt munkatársa, *Nagy Gyöngyvér*, nem mindennapi előadása hangzott el úkanyja igen tehetséges testvéréről, *Mezei József* festőművész, építész, fényképész és kőműves munkásságáról és életéről.

Gyöngyvér örmény származású családjában, generációkon keresztül öröklődött egy műves borítású 1870-ben kiadott –, patinás kőtésű könyv: *Mezei József* leánytestvérenek. Gyöngyvér úkanyjának *Murin Andrásné Mezei Máriának* dedikált verskötetete, kincsként őrizve, – de olvasatlanul! Egészen addig, amíg Gyöngyvér 5 évvel ezelőtt kezébe vette a patinás fóliánst és beleolvasott. A versek felkeltették érdeklődését és elkezdte keresni Mezeit a költők panteonjában, de hiába! Míg nem tovább elmélyülve az olvasásban egy verssor ráébresztette, hogy a színek világára vágyódó és abban gondolkodó úkrokon, festő volt. Attól kezdve nagy szorgalommal kutatta az elfelejtett festő életútját, míg nem majd' teljes értékű életművet dolgozott fel szorgalmas, kitartó, olykor igen kemény munkával.

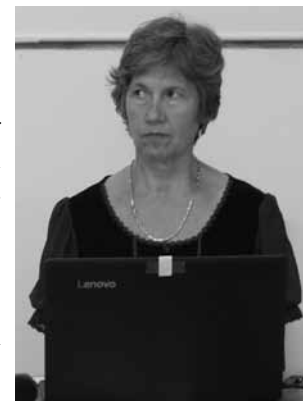
Szinte napi levelezésben álltunk és együtt örvendtünk minden megtalált képnek, dokumentumnak, anyaköveknek, cikkeknek. Bátorítottam, ha csüggedt az útvesszők sűrűjében, hiszen több mint 160 évvel ezelőtti, tengernyi folyóiratot,

szaklapot, levelezéseket kellett megtalálnia, elolvasnia ahhoz, hogy Mezei munkásságát és személyiségét felkutassa. Minden nehézséget leküzdve egy csodálatos, általa megjelentetett albumban ad számot eredményes munkájáról, amelyhez több önzetlen barát, múzeumi szakember segítőtárs is csatlakozott nagy örömmel.

Nagy Gyöngyvér kutatómunkájáról és eredményeiről tartotta meg előadását a Fővárosi Örmény Klubban, az újra felfedezett Mezeiről. Aki festő, építész, fényképész és költő volt egy személyben.

A művész Kislétán született 1823-ban nemesi családban. Ebből a tényből adódik a Mezey és 1848/49-as forradalom és szabadságharc után, a Mezei név írása! Egyházi iskolákban tanult. Művészi vénája korán megmutakozott. Rajzolt, festett, színműveket, regényt, pásztorjátékokot írt gimnáziumi éve alatt, Máramaroson és Szatmárnémetiben.

Egyetemi tanulmányait a fővárosban végezte. 1846-ban tett mérnöki vizsgát és Szatmáron lett földmérő gyakornok –, ám nem sokáig! A festészet iránti szenvedélye győzött és ezen a göröngyös pályán indult el, nem kis sikerrel. Szatmáron ismerkedett meg *Petőfi Sándorral*, itt szövődött a barátság és festette meg a lánglelkű költő portréját. Mezei a társasági élet ünnepeit tagja lett. *Szendrey Júlia* táncosa volt a szatmári mezei bálon. Innét indult

Nagy Gyöngyvér
Mezei József festőművész,
fényképész, költő életműve című
vetített képes előadásán

a szabadságharcba és *Bem* mellett vett részt a csatákban. A csaták közti szünetben rajzolt, festett. Nem kis érdeme, hogy több tábornok legélethűbb portréját Mezei műveként ismerjük. Továbbá az is, hogy Bem táborában harcolta végig a szabadságharcot és utána megírta emlékiratait, melyeket a teljes értékű Mezei albumban olvashatunk.

Festészete a szabadságharc után bonthatkozott ki. Felhagyott mérnöki munkájával és Budapesten tanult *Lotz Károllyal* egy időben. Képei szerepeltek 1850-től a pesti műtárlatokon. *Jókai Mór* és *Lyka Károly* is dicsérik Mezei tájképeit.

A világsi fegyverletétel után bujdosásra kényszerül egy bányavidéki településen talált menedéket. Az oroszfalusi görög katolikus kis templom ikonosztázát festi meg, mely ma is teljes szépségében látható! Majd következnek nagyobb templomok, székesegyházak ol-tár és mellékoltárképei. Csomaköz templomában, Munkácson, Máramarosszigeten, Nagybányán és több kisebb városban, településen.

Feltételezhetően (szemideg sorvadása) ma is gyógyíthatatlan szembetegségét a leghíresebb professzorok sem tudták gyógyítani, talán fel sem ismerték, sem Budapesten, sem Bécsben. Lélekben folyamatosan készül a sötétségre, vakságra. (Ismerjük Beethoven váteszi kínjait a süketéssel...) Mit érezhetett Mezei a színek világában élő festő az örök sötétségben?

Már viszonylag gyenge látással szegődik *Orbán Balázs* mellé a Székelyföld

végig járásában, a festészet mellett megtanult fényképezéssel, hogy segítse dokumentum fotózásban barátját a nagy Székelyföld kutatót. Hihetetlen megerőltető munka volt.

A nagybányai Székesegyház főoltára festésénél már alig látott. 1864-ben mindkét szemére elvesztette látását. Életművének legnagyobb és legjelentősebb részét egyházművészeti alkotásai képezik.

Fantasztikus munkabírása és szorgalma, tehetsége, hatalmas szakrális életművet hagyott hátra. Az életműve mégis széles skálájú és sokrétű, mert jobbnál-jobb és szebbnél szebb képeit őrzik jelentős múzeumok: a Nemzeti Galéria nem csak festményeket, táj és zsáner képeket, de érzékeny, gyönyörű krétarajzokat, portrékat és fényképeket is. Félteve őrzött

kincsként.

Alkotásai megtalálhatók megannyi neves külföldi múzeumban, képtárban is, pl. Pozsonyban, Leningrádban az Ermitázsban és több más helyen.

Vaksága éveiben hű társa, felesége *Guzmann Paula* segítségével szorul és ekkor kezd versírásba ismét, a középiskolai évek után.

Három kiadást ér meg verseskötete, amelynek első sorozata bőrkötésben jelent meg és ebből őriz Gyöngyvér és családja egy szép példányt.

Együtt érző és támogatói sokan vannak. Neves személyiségek, barátok, művész egyesületek. A feleség postatiszti állást vállal Promontoron, ma Budafok. Ebből biztosítja mindennapi életüket.

Közel 20 év vakság után 59 éves korában elhunyt. Kortársi méltatások így emlékeznek Mezei Józsefről:

„A nagyságot, mellyel Mezey József csodálatunkat méltán kiérdemelte, egyéniségében tüntette föl. Tiszta, feledhetetlen jellem, mélyen és nemesen érző szív ékesítették a csöndes elvonultságában is kimagasló férfiút.(...) Mezey József élete a lelki erő oly magasztos példáját tünteti elénk, minőt emberi természetünk gyarlósága mellett csak ritkán csodálhatunk”.

„Alakja, élete, sorsa példa mindenki számára, küzdelmei erőt adnak a csüggedőnek

és reményt nyújtanak az elesetteknek, képei színt, versei szépséget varázsolnak lelkünkbe.” *Bartos Mihály*

Köszönet illeti Nagy Gyöngyvért, hogy egy újra megtalált *nemzeti értéket* adott az országnak, a világnak és nekünk. Innét üzenem nyomatékosan, hogy várom egy harmadik album megjelenését, mert ittled alatt is gazdagodott az életmű egy szép alkotással és ki tudja mennyi más művel?

Köszönöm, hogy lelki-szellemi munkatársad lehettem a kutatás folyamán és néha tevőleges is.

Nuridsány Mimi

Ayhan Gökhan

Madártávlati szemle kiegészítésekkel

„Ahhoz, hogy a legjobb helyre kerüljenek a versek, az egész életművet újra kellett gondolnom” – mondja *Széles Klára* irodalomtörténész, a tíz éve elhunyt

Lászlóffy Aladár kötetben publikálatlan verseiből összeállított, *A végtelen készenlét* című kiadvány szerkesztője. A könyv koncepciójáról és újdonságairól is beszélgettünk vele.

Régóta foglalkozik Lászlóffy Aladár költészetével. Emlékszik, mikor fedezte fel?

Egyetemista koromban figyeltem fel a kolozsvári irodalmi lapokban megjelent verseire, majd vettem a bátorságot, és levelet írtam neki. Ezzel vette kezdetét a szakmai kapcsolatunk, amely aztán a haláláig kitartott. Voltaképpen mindig is követtem ezt a páratlan életművet, Lászlóffyról több tucat tanulmányt és két könyvet is írtam, az egyik egy monográfia volt. Amikor 1998-ban Kossuth-díjas költőként a Digitális Irodalmi

Lászlóffy Aladár
Fotó forrása: PIM

Széles Klára, Stekovics Gáspár felvétele

Akadémia egyik alapítótagja lett, engem javasolt, mint szakértőt, hogy gondozzam a műveit. Talán ezért sem véletlen, hogy *Lászlóffy Gyöngyi*, az özvegye engem bízott meg azzal a felelősségteljes feladattal, hogy a publikálatlan szövegekből állítsak össze egy kötetet.

Szerkesztéskor követtek valamilyen koncepciót?

Nagyon izgalmas munka van mögöttünk. Több száz oldalnyi kéziratból kellett dolgoznom, folyamatosan kerültek elő az újabb és újabb szövegek. Hadd mondjam el, hogy *Lászlóffy* felesége a férje mellett különösen érzékeny olvasóvá vált, ő volt a versek első olvasója és kritikusa, *Lászlóffy Aladár* nagyon adott a véleményére. Ritka, hogy olyan ember kezeli a hagyatékot, aki többet tesz, mint amit kötelezettségnek lehet nevezni.

Nem kis fejtörések közepette szerkesztettem meg a kötetet. *Lászlóffy* utolsó verseskötete óta egy változott kötetet jelent meg, majd a halála után *Kántor Lajos* készített egy válogatást, de a mostaniban fellelhető versek legnagyobb része egyikben sem szerepel.

Lászlóffy Aladár, Sulyok Vince, Kányádi Sándor mellett Sulyok Vince felesége a Maros völgyében (1974)

A könyvekből kimaradt verseknél jól megalapozott mérlegelésre volt szükség megítélni, hogy vajon nem szándékosan maradtak-e ki. Hogy véletlenül se érhesen az a vád, hogy önkéntesen bántam a kéziratot, egyik, *Lászlóffy* munkásságával is foglalkozó irodalomtörténész kollégám, *Bertha Zoltán* átnézte a kéziratot, és rendkívül helytállóan találta az összeállítást.

Ahhoz, hogy a legjobb helyre kerüljenek a versek, az egész életművet újra kellett gondolnom. Ezért a verseket tizenegy ciklusba rendeztem, és azon belül időrendet állítottam fel. A végeredmény egészen elképesztő: 648 oldal. A könyv a valamikori kritikai kiadás alapja is lehet.

Az olvasó a mostani kötettel egy nagyon más *Lászlóffy Aladár*t ismerhet meg?

Nem, semmiképpen nem kapunk „más” képet, mint az eddig megismerhetőt. Inkább azzal jellemezhető *A végtelen készenlét*, hogy áttekintést ad *Lászlóffy* költészetéről, a kezdetektől a lezárulásáig.

Kányádi Sándor, Széles Klára, Grendel Lajos, Lászlóffy Aladár, Csoóri Sándor
Fotó: PIM

Madártávlati szemle, többféle kiegészítéssel. A már említett ciklusok a líra legfőbb, meghatározó ihletforrásainak megfelelően alakultak ki. A köreikbe tartozó művek születési ideje, mennyisége, minősége vallhat az életműben játszott szerepükről, súlyukról.

A költő egyéni történetfilozófiai szemlélete végig érvényesül, de főként az első két és a hetedik ciklusban jelenik meg közvetlenül. Az emberiség kultúrtörténetének erőforrásai szintén állandó szereplők, de a III. – IV. ciklusban kerülnek előtérbe. Kiemelkedő helyre kívánczik két, „iker”-ciklus: V. A bórálatti én és VI. A vár közel. A költő önmagával és Istennel való számvetése. Ilyen arányban és mélységben az életmű egészében is új. „Itt heverek – fogságba estem / e hálátlan fölöslegesben, / ami a szürkeállományon / függő csontmirigy-hús kabátom.” Borzongató érzéklenséggel hozza közel az éterikus élményt.

A *Lászlóffy*-költészetre mindig jellemző volt, hogy a legemelkedettebb, legelvontabb tapasztalat, kifejezőmód váratlanul asszociálódik a legprofánabb, legnyersebb képzetekkel. Különösen akkor, ha szó- vagy rím-játék kínálkozik, nyelvi humor. Ebben a kötetben, minden gondolatkörben fokozottan lehetünk tanúi ennek. „*Szokrátesz tanár úr üzeni Tirolból, / mikulás*

istenek szállnak ki diókból”. Külön, népes ciklussá sokasodtak a *Literator ludens* ide tartozó darabjai (XI.).

Mit gondol, *Lászlóffy Aladár* halála óta mennyire kezelik a helyén az életművet Magyarországon és Erdélyben?

Sem Erdélyben, sem nálunk nem lenne könnyű felmérni, hányan, kik ismerik, olvassák a költőt. De azok, akik megismerték, megszerették, túlnyomó többségükben a nagyok, sőt, a legnagyobbak között tartják számon. Úgy vélem, hogy a közvélemény – ha van ilyen, hogy „irodalmi közvélemény” – ítéletében még semmiképpen nincs a helyén. Befogadása intellektuális felkészültséget igényel. Nem alkalmas a könnyű népszerűsítésre. Mégis, vagy pont ezért, azok közé tartozik, akik tartós örökséget őriznek, amely kívárja felfedezése idejét.

megjelent: www.kultura.hu honlapon

Gyertyánffy Ágnes

Kicsi, furcsa életem – III. rész

Előszó

Én az életben szinte semmit sem csináltam, velem csak történtek a dolgok. Hogy ezek a történések rajtam kívül mennyire érdekelhetnek más, nagy kérdés. Talán csak annyiban, amennyiben általános történet, ami másokkal is megtörtént, s én egy vagyok a sok szemtanú közül. Kicsi, furcsa életem összefonódik kicsi, nekem végtelenül kedves hazám történetével, azzal, ami generációkkal előttem történt családom tagjaival is, és rajtuk keresztül velem is. A történelmi hűség kedvéért tehát megpróbálok igazat írni. Ebben Isten segít.

Azt szeretném érzékeltetni, hogy a XX. sz. történelme hogyan és milyen mértékben szólt bele egy kisember életébe, hogy hogyan éltem meg – alulnézetből – a század turbulens történelmét.

Az első otthonunk
Budapesten

1948-ben kiutaltak nekünk egy lakást **Budapesten**. Ez nagyon nagy szó volt. Az I. kerület, Hunyadi János út 5. sz. 3. emeletén egy a Várra néző háromszobás tanácsi lakás volt. Azért nem kis mértékben köszönhető ez a kiutalás annak a ténynek, hogy apai nagybátyám, aki építészmérnök volt, az I. kerületi Tanácsnál dolgozott építészként. Valahogy akkor még ez lehetséges volt. Mindenesetre abban a lakásban, a 3. szobában lakott egy nagyon rosszindulatú nő, aki nagy párttag volt és mindent elkövetett annak érdekében, hogy mi ne kerüljünk oda. Én még életemben ilyen gyűlölettel nem találkoztam. Azt mondta, hogy poloskát fog betenni a szobánkba. Meg is tette. Gyufaskatulyában gyűjtötte össze és becsempészte hozzánk. Addig soha sem láttam poloskát. Nem valami szép látvány. Nagymama, aki nagyon tiszta háziasszony volt, nem győzte irtani őket, kevés sikerrel. Ezzel a nővel közös volt az előszoba,

konyha, kamra, fürdőszoba, WC. Ez volt a társbérletek hőskora. Anyám, aki kevéssel azelőtt „tért meg” (erről a megtérésről még néhány szót kell ejtenem), azt mondta a családnak, hogy bízzuk ezt a Margit nevű társbérletet csak rá, majd ő reagál mindenre, mi csak hagyjuk békén. És itt saját szememmel láttam, 10 évesen megéltem, hogy mire képes az igazi, nem képmutató szeretet.

Anyám istenhívó evangélikus volt ugyan, de nem különösebben vallásos. A háború, menekülés, az egész addigi életének felfordulása azonban keresésre indította. Katolizálni akart, lévén apám és mi gyerekek is katolikusok. Ehhez szükség volt egy elbocsátó írásra az evangélikus egyháztól. Felment tehát a bécsikapu-téri evangélikus paphoz, hogy megszerezze ezt a papírt, ahol akkor történetesen épp *Sréter Ferenc* volt a lelkész, komoly hívő ember és protestáns berkekben országos hírvő evangélizátor. Kérdi anyámat, hogy miért akar katolizálni? Mondja anyám:

„Mert eddig vagyok a bűneimmel” – közben mutatja a homlokán, hogy meddig – „és a katolikus egyházban lehet gyónni, az evangélikusban meg nem.” A lelkész erre elmosolyodott és csak annyit mondott: „Jövő héten minden este evangélicizáció lesz itt nálunk a budavári templomban. Csak arra kérem, hogy jöjjön el minden este, és ha még szombaton is át akar térni katolikusá, kiállítom a szükséges papírost.” Anyám otthon meséli apámnak: „Hülye ez a pap. Mondom neki, hogy eddig vagyok a bűneimmel és ez csak mosolyog”. Aztán anyám minden este elment az evangélicizációra, és már a hét elején megtért. De ez a megtérés gyökeres volt. Teljes hátraarc. Többé nem akart katolikusá áttérni, hanem teljes bevetéssel elkezdte a számára addig teljesen ismeretlen keresztyén életet. Többek között ki akarta próbálni, hogy működik-e a Krisztustól kapott szeretet és ennek remek próbaterepe volt a társbérlet. Saját szememmel láttam, hogy a társbérlet valahányszor csak rosszindulatúan kereszttetett nekünk (és ez napi rendszerességgel előfordult), anyám mindig szeretettel válaszolt, a fürdőszobát, konyhát mindig felmosta, nem tett szemrehányást, hogy az a kisujját sem mozdítja, ha szidott bennünket, nem válaszolt és mindenféle apró és nagy kellemetlenséget valami értelmetlen kedvességgel viszonzott. Egyszer ez a H. Margit nevű társbérlet megbetegedett. Anyám levest vitt be neki, meg ellátta, amivel kellett. A Biblia szerint a szelíd beszéd csontot tör. Csontot nem láttam, de ezt a Margitot igen. Lassan-lassan kedvesebb lett. Eleinte még nagyon óvakodva közeledett, de amikor 1951. június 19-én kitelepítettek bennünket, elsőként (és egyetlenként) elszaladt a párthoz és próbált intézkedni, mondván, hogy a többi úgynevezett régi urakért, burzsujokért nem

kár, de ezek kivételesen rendes emberek és nem lehetne-e ezt a kitelepítést visszacsinálni? Persze nem lehetett. Helyettünk egy ávós családot kapott. Nem tudom, milyen viszonyban volt velük, de nekünk senki olyan nagy és tartalmas csomagot nem küldözgetett le Mezőberénybe, mint ő.

1949 nyarán, Tahiban egy ifjúsági evangélicizációs konferencián én is megtértem, szemben az akkor már 19 éves bátyámmal, aki keményen ellenállt. Ott hallottam tudniillik, hogy nincs olyan bűn, amit ha megbán az ember és bocsánatot kér, Isten meg ne bocsátana. Ez igazi evangélium volt a számomra, aki abban a tudatban voltam, hogy én az üdvösségemet egyszer s mindenkorra eljásztottam a bérmálásomkor. Hisz egy felnőtt, még hozzá egy pap mondta, hogy tudatos, meg nem gyönt bűnnel megbérmálkozni megbocsáthatatlan, halálos bűn.

Vasárnap érkezünk Tahiba hajón. Főleg nálam idősebb fiatalok voltak, gyerek csak egy-kettő. Tulajdonképpen nemigen értettem semmit az egészből, csak annyit, hogy ha elmondom Jézusnak minden bűnömöt, régit és újat, és igazán megbánom, Ő megbocsátja. És ha imádságban behívom a szívembe, Ő beköltözik oda. Ezt teljes szívvel elhittem, s így 1949. július 5-én, kedden este, amikor lefeküdtünk szénafelhelyünkre (ami engem a wimsbachi szénadíványra emlékeztetett), néhány keresetlen szóval elmondtam Jézusnak a bűneimet, azt a régi „megbocsáthatatlant” is, és behívtam Őt a szívembe, majd elaludtam. Másnap nagy örömmel ébredtem, mintha mázsás teher esett volna le rólam. Nem tudtam, hogy az a bizonyos megtérés örömmel jár, de így volt. Azóta sok minden történt, és nem mindig tudok ennyire örülni, de egész életemben igaz

maradt az a gyermekkori döntés és jól-rosszul, de Jézussal éltem le az életemet. A 40-es években lelki ébredés volt Magyarországon, sokan fogadták el Jézust Megváltójuknak és hívő közösségek alakultak a protestáns egyházakon belül. Egy ilyen közösséghez tartoztunk mi is anyámmal a budavári evangélikus gyülekezetben.

Az 5. osztályba szüleim az Alma utcai Új Iskolába írtattak be a Kis-Svábhegyén, ami korábban magániskola volt, akkora azonban már államosították. Oda nagyon szerettem járni. Angolt tanultunk, ma is emlékszem, hogy *Oscar Wild: „The Selfish Giant”* („Az önző óriás”) c. meséjét tanultuk, és nekem a német után az angol nagyon könnyen ment. Az iskola egy villaépületben volt és tavasztól kint tartották az órákat a kertben. Nagyon szerettem az osztályfőnöknőmet, bár szüleim szerint ő „rózsaszínű” volt. Na ezt a megjegyzést is azok közé a dolgok közé soroltam, amiket egyelőre nem értek, (Gizi néni soha nem hordott rózsaszínű ruhát). Talán majd felnőttként megértem – gondoltam. A 6. és 7. osztályt már nem végezhettem ott, mert Rákosiék kitalálták, hogy minden gyerek akerületilegilletékes iskolájára járjon s így a Batthyány utcai iskolába kerültem. Ezt az iskolát már sokkal kevésbé szerettem. Emlékszem szegény, idősebb osztályfőnökömre, *Makoviczky Dorottyára*, amikor dühében egyszer a történelemlékönyvet a sarokba vágta, mert akkora marhaságot álltak benne és azt kellett neki tanítania. Például, hogy *Horthy* a kommunistákat élve elásatta a földbe úgy, hogy a fejük kiálljon és azon lovagolt. Amikor otthon félhangosan tanultam, apám meghallotta és csak annyit mondott: „Ezt ne tanuld meg. Ez nem igaz. Bár a kormányzó úr remek lovas volt, de még ő sem tudott volna

rávenni egy lovat arra, hogy egy beásott ember fejére rálépjen. A lovak kikerülnek a fejeket.”

Kitelepítés

1951. június 18-án, hétfőn hajnalban csöngettek (szüleim már hetek óta várták ezt a korai csöngetést). Egy rendőr áll az ajtóban, átad egy papírt anyámnak, aki aláírja az átvételt. Közben nagyanyám kikapja anyám kezéből a papirost, amin ilyen szavak állnak „Véghatározat”, „végzés” „határozat”, szemüveg nélkül átfutja, és fölkelte apámat: „Kelj fel hamar, megjött a kivégzési határozat.” Apám nyugodt ember, felül, megnézi a papirost és azt mondja: „Nem kivégzési, csak kitelepítési határozat.” Ennek mindnyájan nagyon örültünk. Mégis csak más dolog, mint a kivégzés! Az egész nap e feletti örömben, de persze nagy csomagolásban is telt. Gondolom, hogy aznap az egyetlen család voltunk, aki örült a kitelepítésnek. Emberek jöttek segíteni. Nekünk alig volt saját bútorunk, hisz mi már Erdélyből bútor nélkül menekültünk. Az előző tulajdonos bútoraiiban laktunk. Ismerősünk volt és az ő kérésére laktunk a bútoraiiban, mert nem lehetett két lakása és abban a lakásban, amiben ő lakott, nem tudta elhelyezni ezeket a bútorokat. Kértük, hogy szállítsa el, mert másnap lepecsételik a lakást mindazzal, ami benne van, de nem tette. Később reklamált nálunk, de hát nem vihettük magunkkal az ő holmiját, amire nem adott engedélyt. Néhány saját darabunk is volt, amit egy román-magyar egyezmény alapján nemzetközi bankos nagybátyám 1947-ben hozott fel Erdélyből. Többek között a zongora, amit fiatalemberek, az evangélikus közösség tagjai cipeltek le a harmadik emeletről és vittek fel a Várba a gyülekezetbe.

Ezek a fiatal fiúk nem voltak tanult költözött munkások és szegények majd megszakadtak, mire a dög nehéz zongorát lecibálták a harmadik emeletről. Az evangélikus bibliai útmutatóban aznap az volt az ige, hogy „Egymás terhét hordozzátok!” Évtizedekkel később mesélte el egy akkor már öregedő mérnök, aki egyetemistaként ott segédkezett a cipekedésnél, hogy akkor azt gondolta magában, hogy jó-jó, hordoznunk kell egymás terhét, de azért ekkora teherről nem volt szó...

Másnap, 1951. június 19-én, kedden hajnalban megérkezett értünk a teherautó, szállítómunkásokkal, akik lehordták azt a néhány holmit, amink volt, 3 ágybetétet, amit előtte való nap kaptunk, az Erdélyből kihozott két antik bútoradarabot, lószőrmatracokat, 3 széket, ruhaneműt, ágyneműt, asztalneműt, néhány konyhai edényt. Az ablakok mögöl a ház lakói nézték a rakodást. Szüleimmel és nagyanyámmal együtt felmáztunk a teherautó platójára és elindultunk a korareggeli szép Budapesten a II. kerületi Vérhalom utcába, ahol egy középkorú házaspár (ha jól emlékszem Osváthéknak hívták őket) két felnőtt gyermekével, egy fiúval és egy lánnyal szintén a mi teherautónkra lettek felpakolva s így már együttesen folytattuk utunkat a józsefvárosi pályaudvarra, ahol már rengetegen voltak. Cuccainkat tehervagonokba rakták, minket fapados vasúti kocsikba tereltek. Az ablakok le voltak festve, úgyhogy nem láthattunk ki s minket sem láthattak. Dög hőség volt. Az ablakot nem szabadott, de nem is lehetett lehúzni. Órák teltek el, míg végre elindultunk. Velünk szemben egy fiatal és egy középkorú házaspár ült. A fiatalasszony folyton sírt. Időnként abbahagyta, aztán megint rázendített. Szülei és férje nyugtatgatták. Megtudtuk, hogy két és fél

éves kislányát kellett otthagynia, a szomszédokra bízva, mert a gyerek nem volt a kitelepítési listán és nem hozhatták magukkal. A nagyszülők is itt voltak a vonaton, ők rajta voltak a listán, csak épp a kislány nem, és így csak egy szomszédra bízhatták. Attól féltek, hogy állami gondozásba kerül a kicsi. Több hónap múlva aztán szerencsére megkapták a gyereket, de addig mit állhattak ki...

Egész nap utaztunk, embertelen hőségben, lehúzott és bemeszelt ablakok mögött, néha kértük a ránk vigyázó rendőröket, hogy vízért mehessünk. Általában nem engedték meg, de a helyi lakosok adtak vizet egy-egy állomáson. Késő este (vagy már éjjel volt?) érkezünk meg Mezőberénybe, a felnőttek megkönnyebbülésére, mert sokan azt hitték, hogy a Szovjetunióba visznek bennünket. Lefeküdtünk az árok szélén, talán még aludtunk is, arra már nem emlékszem. Egyszer csak egy volt iskolatársam küszik mellénk. *Jaloviczky Ida* egy évvel idősebb volt, mint én, tehát ő éppen elvégezte a 8. osztályt, én meg a 7-et, de ő emlékezett rám. Nagyon megörültünk egymásnak és barátságunk azóta tart. Aztán reggel stráfkocsikkal jöttek a kulák gazdák a hozzájuk telepítettekért. A kulákok nyakára telepítettek bennünket, de hamarosan rájöttek ők is, hogy nem jószántunkból érkezünk, és hogy az embertelen rendszer egymással akar büntetni bennünket. Így a legtöbb helyen jóban voltak a kitelepítettek a gazda családdal. Értünk nem jött senki, mert egy sváb özvegyasszonyhoz telepítettek ki minket, akinek már leseperték a padlását, elvették minden állatát és már semmije sem volt az egyetlen, 28 éves elmebeteg fián kívül. Hogy milyen kocsin érkezünk, ki vitt be minket, már nem emlékszem, csak arra, hogy

a kedves Wagnerné tejet melegített nekünk. Még most is számban van az íze, annyira jól esett. A legkisebb földes szobát kaptuk. Beállítottuk a 3 fekvőhelyet, nagyanyámnak és a szüleimnek, én pedig kint az udvaron raktam egymásra a lószőr matracokat és mindnyájan lefeküdtünk és estig aludtunk. Este aztán berámoltuk a cókókunkat a kicsi szobába. Asztalunk nem volt. Nekem ágyam se. A lószőr matracokon azonban nagyon jól esett az alvás, ezúttal már bent a szobában. A budi kint volt a kert végében, a mellett tartózkodott háziasszonyunk fia, fürdőnadrágban, nagy szakállal, és egy baltát tartott a kezében. Néha féltérdre ereszkedett és a levegőbe lőtt a baltával. Puff-puff – mondta. Bár Wagner néni mondta, hogy a fia ártalmatlan és nem kell tőle félni, én mégsem mertem WC-re menni, a szomszédba kéredeztem. Anyámék is féltettek ettől a szegény örültől. Anyja szerint akkor örült meg, amikor bejöttek az oroszok. Lehet, de az is igaz, hogy elég belterjes házasságok voltak a nagyközségben, amelyben svábok, tótok és magyarok éltek, a sváb, tót és magyar negyedben. Nem voltak nemzetiségi villódzások, de házasságok sem a különböző nemzetiségek között, vagy legalábbis nem gyakran. Apám bement a tanácselnökhöz, hogy egy másik lakóhelyet kérjen, mondván, hogy 13 éves kislánya fél az örült férfitől. A vad kommunista tanácselnök tegeződve ráordított apámra: „Takarodj innen, te nép ellensége. Örülj, hogy nem egy kecskeólat kaptál. Kotródj!” Apám tehát elkotródott és még egy évig laktunk Wagnernénál, az örült fiával együtt, aki tényleg nem bántott minket. Aztán egy év múlva találtunk egy kis szobát, amiért valami keveset fizettünk is. Akicsi, földes szobában egy búboskemence is volt. A ház a betonos oldalon volt, ami azt jelentette, hogy hála a betonjárdának

ősztől tavaszig nem kellett cuppogó sárban járnunk. A betonos oldalon lakni egyfajta társadalmi felemelkedést jelentett a nem betonos oldalhoz képest. Azonkívül villany is volt, most már rádiót is hallgathattunk. A búboskemence fűtése anyám feladata volt. Kora reggel fűtött be 3–4 kosár szalmával, amit nyáron kerestünk meg az aratáskor. A befűtés egy órát vett ugyan igénybe, mert a „szívónóval”, egy hosszú lapátszerű szerszámmal a paraszat mindig a kemence belső falához kellett tolni és megvárni, amíg a következő szalmaadag is izzik, de a meleg 24 óra hosszat egyenletesen áradt, pedig közben többször szellőztettünk. Szüleim szerint a kemencés fűtés a legjobb fűtés, amit el lehet képzelni. Kár, hogy azóta a legtöbb helyen lebontották a kemencéket és áttértek az olajfűtésre. A kemencében remek pogácsát lehetett sütni, bablevest főzni. Este üldögéltünk a padkán (ha ugyan volt ott hely, mert legtöbbször vendégek ültek ott, olyan öreg kitelepítettek, akik nem tudtak fűteni, vagy mert nem értettek hozzá, vagy mert nem volt rá pénzük.) Asztalt apám ácsolt, így asztalunk is volt. Az alatt aludtam én a matracokon. Eleinte hetenként, később ritkábban jöttek a rendőrök esténként ellenőrizni, hogy nem szöktünk-e meg. Megszámoltak bennünket s kérdezték, hogy hol a negyedik. „Itt vagyok” – szoltam ki az asztal alól, mire általában zseblámpával belevilágítottak a szemembe. Néha apámat felszólították, hogy keljen fel, öltözzön fel és menjen velük. Sose tudtuk, hogy internálótáborba viszik-e vagy az Andrásy útra, de általában a saroknál elengedték és pár perc múlva hazajött.

Házigazdánk, *Komlódi András* gazda és a felesége, kedves emberek voltak, ők laktak a szép nagy, tornácós házban. Velük

lakott még lányuk és vejük, *Kukouczki Mihály* (aki csinos tót ember volt és nagyon szeretett olvasni) meg a kislányuk, az 5 éves Icuca. No meg a dédi, az öreg Zsuzsa mama, akinek a kis szobájában (a keresztpületben) laktunk mi. Az udvaron virágok voltak, mellettünk egy tároló féle helyiség, amiben szénát tároltak.

Már a megérkezésünk utáni második napon jelentkezünk munkára. Vontatóval vittek ki Hosszútelekre aratni. Városi emberek lévén, a legtöbb kitelepített egyáltalán nem értett a mezőgazdasági munkához. Eleinte az öltözetük is alkalmatlan volt erre, főleg a férfiaké. Volt, aki vadászruhában jött, volt, aki pizsamában. De idővel azért megtanultuk a különféle mezőgazdasági munkákat. Az első napokban történt, hogy egy csapat kitelepített Mezőberényből vittek ki a mezőre, a másik csapatot pedig a Berényhez közel eső Hunyáról. A két társaság közepén találkozott és tekintve, hogy az elmúlt rendszer ekkor még csak 6 éve múlt el, a közelmúlt társasági szokásai még éltek, a két csoport bemutatkozott egymásnak, a férfiak öszszecsapták a bokájukat, kezét csókoltak a hölgyeknek, voltak, akik ismerték egymást társaságból. Messziről nézve úgy tűnhetett, mintha egy különös táncot mutatnának be. A parasztok elhűlve nézték. Mi ez? Egy másik kép, ami felöltik bennem: az egyik kitelepített fiatalember lefeküdt egy boglya mellé, lábfejére szalmakalapot tett és hosszú lábát le-fel mozgatva, messziről úgy nézett ki, mintha hajolgatna s dolgozna. Mondtuk neki, hogy ez fárasztóbb, mintha valóban dolgozna. De ő csak megvetően ezt mondta: Ezeknek?

De általában az volt jellemző, hogy mindenki rendesen dolgozott, hisz meg kellett

élnünk. Én aztán elszegődtem vízfordónak. Ez nem volt könnyű hivatal, mert két kantát (a kannát ott kantának hívták) kellett vinni, ami 8–8 liter vizet jelentett. Ezt a tanyától nagyon messzire kellett kivinni, oda, ahol az aratás, vagy ha más munka volt, a kapálás épp tartott és a nagy hőségben a két kanna víz bizony nagyon hamar elfogyott. A kantatetőből ittak az emberek, mindegyik után kissé kilötyköltem (ez volt a mosogatás), de hamarosan rájöttem, hogy ezzel sok víz fogy és bizony nagyon takarékosan „mosogattam”. Az évek során különféle mezőgazdasági munkákat végeztünk, én sem voltam mindig vízfordó: kapáltunk, kukoricát törtünk, cukorrépat szedtünk, a Kőrösparton fűzfáztunk. A fiúk vágták a fűzet, mi lányok egy kétágú vason áthúzva, hántottuk. Nagy kötegekbe kötöttük, vonatokkal szállították el. Megalakítottuk a Wig-wam brigádot, amiben csak tínédzserek voltak. De volt ötte brigád is. Emlékszem még az elején kivettek bennünket egy tanyára, megmutatták, hogy hogyan kell kukoricát kapálni, hogy mindenki vegyen két sort és úgy haladjon előre. Mellettem az öreg Fabinyiné kapált nagy ügyetlenül és racs-csolva kérdezte tőlem. „Te kérrlek szépen, hol van itt a demarrkációs vonal?” Persze nekem fogalmam se volt, hogy mi a csuda lehet az a demar-kációs vonal, de láttam, hogy olyan ügyetlen szegény, hogy mondtam neki, hogy csak úgy kapirgáljon maga előtt, én majd viszem az ő második sorát. Aztán kereste a „toálettet”. A tanyán nem értették, hogy mi az. Mondtam, hogy a WC. Ja az itt nincs – mondták. Menjen a kukoricásba... Ezt meg ő nem értette tisztán. De aztán ő is belejött a dolgokba.

Dolgoztunk kőműveseknél is. Emlékszem, hogy egyszer néhány hétig egy

tyúkfarmot építettünk. Kávássyné, aki idős urával és 3 éves kislányával volt kitelepítve, csinos fiatalasszony volt. Az egyik kőműves szemet vetett rá, de csak odáig merészkedett az udvarlásban, hogy sokszor megcsinálta helyette a nehezebb munkát. Egyik reggel egy villára tűzött szilvás-gombóccal kínálta. Nagyon irigyeltük kiemelkedő helyzetéért. Munka közben az asszonyok régi bálokról, a letűnt kor társasági életéről beszélgettek. Meséli ez a Kávássyné, hogy milyen báli ruhája volt a mit tudom én milyen bálon. „És kitől tetszett kölcsönkérni?” – kérdeztem. A felnőttek nevettek, hogy mi akkori gyerekek már el sem tudtuk képzelni, hogy valakinek lehet saját báli ruhája. A férfiak között emlékszem egy katonatisztra, aki zeneileg művelt volt s a „Ki nyer ma?” rádiós műsor „elődjeként” mindig találós kérdéseket tett fel. Elfütyült egy-egy dallamot és ki kellett találni, hogy milyen zenedarabból való. Egyszer nagy büszkeségemre *Wagner* Lohengrinjéből eltaláltam az *Elza álma* c. áriát, amit többször hallottam anyámtól. Wagnert nem „á”-val, hanem „a”-val mondtam, ahogy a svábok között gyakori Wagner nevet a berényiek ejtették. Ezen jót nevettek a felnőttek. Amilyen hiú voltam, nagyot nőttem a saját szememben, hogy íme megnevettettem az okos felnőtteket.

A 8. osztályt Berényben végeztem. Az osztályban heten voltunk kitelepítettek. A helybeliek minket csak pestieknek hívtak. Soha nem találkoztam ellenségeskedéssel sem a gyerekek sem a felnőttek részéről. Egyszer ugyan az idős énektanár adott nekem egy nyaklevest, mert az első padban ültem és én estem kézre. Az osztály hangoskodott, amikor a tanár belépett és így intett minket rendre. Én speciell akkor nem is kiabáltam, hanem épp olvastam.

Otthon duzzogtam, hogy milyen igazságtalanság ért, de apám mondta, hogy lehet, hogy ki van adva a tanároknak, hogy a kitelepítettekkel bánjanak egy kicsit durvábban. Semmi bajom sem lett ettől a pofontól, az öreg tanárnak pedig talán szerzett egy jó pontot és ezért nem fogják kitenni. Ez okos magyarázat volt s ebben meg lehetett nyugodni. A tanárok azért nem osztályoztak le bennünket, ha jól feleltünk, mi is megkaptuk az ötöst.

Egy délelőtti tornaóránk volt a lányok tornatermében (szép, városias iskolánk volt: 2 épület összeépítve, a lányiskola épülete és a fiúiskola épülete.) Bejön az igazgató a tornaterembe, mindnyájan tornaruhában voltunk és mondja, hogy a pestiek lépjenek ki. Átvitt bennünket a fiúiskola tornatermébe. A fiúk is és mi is tornadresszben bámultuk egymást. Az igazgató a fiúknak megparancsolta, hogy üljenek körbe a fal mellé, minket pedig beállított a középre és valami olyasmit mondott, hogy „jól néztek meg magatoknak ezeket az osztálylenségeket, akik amíg ti és szüleitek kint a mezőn izzadva dolgoznak, ezek a Váci utcán sétálnak.” Meg még ehhez hasonló baromságokat mondott a fiúknak, akik vigyorogtak, röhögtek rajtuk, mi meg ott álltunk leforrázva, megalázva. Egyikünk el kezdett sírni, mondtam neki halkán, hogy „ne sírj te hülye, ezen inkább nevetni kellene.” Amíg záporozott ránk a sok szitok, megkérdeztem halkán a mellettem álló Némethy Orsít: „te tudod, hogy hol van a Váci utca?” Én tudniillik budai gyerek lévén nemigen jártam még a Váci utcában. De ezen az eseten kívül nem emlékszem különösebb megaláztatásra. Osztályfőnkünk a „kiruszki” volt, aki orosz tanított és nemrég mesélte, hogy csak néhány leckével járt előttünk. De ő is és a többi

tanárunk is jól bánt velünk és jól tanítottak. A 8. osztály elvégzése után írásban jelentkeztem a békési gimnáziumba, ahonnan azt a választ kaptam, hogy „Ön, mint a nép ellensége a Magyar Népköztársaság minden közép- és felsőfokú tanintézményéből ki van tiltva ilyen és ilyen paragrafus alapján.” Körülbelül így hangzott a levél és engem büszkeség töltött el, hogy 14 éves koromban már „önöznek”. Mindenesetre néhányan megvettük az I. gimnázium könyveit és a Lónyay utcai gimnázium egy volt latintanárhoz (akit tábornok apja miatt telepítettek ki) jártunk tanulni hét végén vagy a téli napokon, amikor nem volt munkánk, csak hogy ne maradjunk egészen tudatlanok. Egyszer a mi gazdánk családja legidősebb tagja, Zsuzsa mama, beült hozzánk a búbos kemence mellé, látva könyveim címét (kémia, fizika, biológia, matematika) rosszállólag jegyezte meg, hogy „miféle „kumenista” dolgokat tanulsz te itten?” A Csonka gépgyáros unokájával, Csonka Jánossal tanultam együtt. Nálam idősebb, nagyon okos fiú volt. (56 után Kanadába disszidált és megérkezése után nem sokkal egy sfbalesetben meghalt). Jó barátnőim voltak a már említett Jalsoviczky Ida, *Kuín Lulu* osztálytársam, *Jármy Zsuzsi*. Egyszer Lulu elhozta Gabi nevű 5 éves kishúgát hozzánk, aki a mi házigazdánk Icuka nevű kis unokájával volt egyidős és a gyerekek jól játszottak. Egyszer csak arra leszünk figyelmesek, hogy Icuka azt mondja: „Én tót vagyok, te mi vagy?” Gabika egy pillanatig gondolkodik: „Én úri” – azt hitte, hogy az is egy nemzetiség, mint a berényi tótok meg németek. Biztos sokszor hallotta, hogy úri kislány ezt nem csinálja, azt nem csinálja és ebből gondolta, hogy ő nem tót, nem német, hanem úri nemzetiségű. Egy nagyon kedves, művelt kitelepített asszonytól, *Sibelka*

Arturné Lili nénitől tanultunk angolul. Én már ötödikes koromban tanultam egy évig angolul, úgyhogy szerettem ezeket az órákat. Lili nénit szüleivel – akik nem sokkal azelőtt jöttek vissza Auschwitzból – és anyósával együtt telepítették ki, férje és bátyja koncentrációs táborban voltak (talán Recsken). Olyan dolgokra emlékszem, hogy a már emlegetett Petri család az aránylag közeli Békéscsabán lakott. A felnőttek nem mertek meglátogatni bennünket (a férfi állatorvos volt és féltette az állását, akkoriban mi törvényen kívüliek voltunk és kellemetlenséget okozhatott volna neki, ha meglátogat minket), hanem a nagyon csinos gimnazista lányukat, Juditot, küldték el hozzánk egy kétkilós kenyérrrel. Micsoda öröm volt az akkor, hisz a kenyér hiány-cikk volt, és ha éppen volt szállítás, órákig kellett érte sorbaállni. Az is előfordult nem egyszer, hogy a boltos időnként elkiáltotta magát: „pestiek a sor végére!” Egy napon nagy öröm ért, mert a budai közösségből meglátogatott bennünket Anni néni, aki harmadik gyerekét várta, és mint terhes kismama nem félt eljönni hozzánk, remélve, hogy a kismákat nem bántják. Nekem lelki vezetőm volt, leveleztünk is, és persze nagy öröm volt, hogy eljött. Egyszer meg *Nagy Évi* állított be látogatóba a közösségből. Neki is nagyon örültünk. Neki *Csanakyné* volt a berényi kitelepített rokona, őt jött meglátogatni, és persze minket is. Csanakynéval együtt is dolgoztunk és nagyon szerettem vele beszélgetni, pedig a lányai idősebbek voltak, mint én.

Mindhárman dolgoztunk (apám vasbetonszerelő volt egy építkezésen, télen pedig kitalálta, hogy járta a tanyákat és házakat, ahol disznóölés volt (engedélyezett!., mert ha nem, elhurcolták a gazdát),

és fenőkővel élesítette a késeket. Természetben kapott ezt-azt. Ahány tojással jött haza, annyit kukorékolt. Mondtam neki, hogy a tojást nem a kakas tojja, azt mondta, tudja, de kotkodácsolni nem tud. Édesanyával néha együtt dolgoztunk. 1953-ban, amikor már „felszabadultunk”, ősszel még elmentünk kukoricát törni és amit ott kerestünk, abból a pénzből költöztünk fel a Pest melletti Kistarcsára. De előbb még sok minden történt. Dolgoztam rizsföldön is, vízben állva, meg gyapotot szedtünk, ami jó derék-munka volt. A legjobban a Kőrös mellett szerettem dolgozni, mert akkor a déli pihenő időben jókat úsztunk a folyóban. Egyszer kimentettünk egy tehenet, ami a másik, löszös partfalról belecsúszott a folyóba. Rángattuk a szarvánál fogva, de amint talajt érzett a lába alatt, fogta magát, megfordult és mélyen visszaúszott a folyóba. Na azután soha többé nem mentettünk tehenet... Volt, hogy úgy úsztunk át a Kőrösön, hogy egyik kezünkben a kapa, a szandálunk és a sortunk, és csak a másikkal tempóztunk. Ezzel megspóroltunk néhány kilométert a hídig. A wig-wam brigád egyik jeles tagja Farnék Laci volt, aki már 18 éves nagy fiú volt, és a mi szemünkben nagyon művelt, mert ebédidőben egy kockás papírlapra lerajzolta a párizsi Notre Dame-ot és ezzel nekem nagyon imponált. Neki volt biciklijé és volt egy idő, amikor értem jött és úgy vitt ki az 5–6 km-re lévő Kőröshöz. Szegény nagyon zihált, mert hosszú, sovány fiú volt, én meg nem túl sovány, de azért győzte. Aztán feltört, mert apám öccse küldött nekem egy elég régi, de azért használható biciklit és attól kezdve nagy úr voltam – nem kellett gyalog járnom a munkába. A Kőrös-parti munka során, amikor csak mi fiatalok voltunk egymás között, rengeteget beszélgettünk, tervezgettünk, hogy ha majd egyszer

így meg úgy.... Arra is emlékszem, hogy majdnem mindenki élesztőpástétomos kenyeret hozott magával enni. Néha elcseréltük egymással, hátha a másiké jobb. Miután valamire mindig és mindenütt fel kell vágni, itt arra vágtunk fel, hogy ki milyen szegény, kinek jut már csak víz tej helyett az élesztőpástétomba. (Különben ez egy elég ízletes étel volt, hagymával, élesztőből.) Talán azt gondoltuk, hogy ki minél szegényebb, annál előkelőbb? Már nem emlékszem. Otthon én voltam a vízfordó. Amikor egésznapos munka és 5–6 km gyaloglás után (a biciklis idő előtt) hazaérkeztem, fogtam a két kantát és elmentem a három sarokra lévő artézi kútra vízért. Ez lágú víz volt, ezzel főztünk, az ihatatlan vizű kútban történt hűtés után ezt ittuk, és ebben is mosakodtunk. Vasárnaponként apámmal a katolikus templomba jártunk misére, bibliaórára pedig anyámmal *Kun-Kaiser József*, német evangélikus lelkészékhez. Kató néni, a lelkész fiatal felesége nagyon kedves asszony volt. Nemkülönben a lelkész is. Nagyanyám vitte a háztartást, általában meleg vacsorával járt. Egyszer előre megfőzte a szilvás gombócot az egész családnak, 32 darabot, és elment az egyik barátnőjéhez azzal, hogy mi úgyis csak estefelé érkezünk haza. Miután közben elkezdett esni az eső, én hamarabb hazajöttem az építkezésről (ahol téglát hordtam), mert a kőművesek esőben nem dolgoznak. Farkaséhes voltam és befaltam mind a 32 (elég kicsi) szilvás gombócot. Azt hittem, van még. De nem volt. Amikor nagyanyám hazajött, majdnem sírva fakadt. Pozsonyi lévén, gyakran használt német kifejezéseket és azt mondta, hogy „ein Vielfrass wird nicht geboren, sondern erzogen” (a nagyevő nem annak születik, hanem arra nevelik.) De hát egész nap nehéz fizikai munkát végeztem, 15 éves

voltam és az összes gombócot fölfaltam. Még ma is szégyellem magam érte.

Még a legelején egyszer jön haza nagyanyám a betonos járdán és vele szembe jön egy szintén pesti idős hölgy (nagyanyám 75 éves volt ekkor). Elmennek egymás mellett, de mindketten visszafordulnak. Bemutatkoznak egymásnak, asszonyneveik nem mond semmit a számukra, de mindketten emlékeznek rá, hogy egyszer nagyon régen már találkoztak. Akkor az egyik megmondja a lánynevét, és a másik nevetve borul a nyakába: 14 éves koruk óta nem látták egymást, de addig nagyon jó barátnők voltak, szomszédok, szomszédos földbirtokosok voltak a szüleik Pozsony megyében, osztálytársak is voltak. De egyszer valami fiún összevesztek és soha többé nem látták egymást. *Dorogi Sámuelné* volt az idős hölgy, férje tábornok volt, aki már 1938-ban meghalt, (azért az öregasszonyt kitelepítették). Gyereke nem volt, nyugdíját megvonták és gyakorlatilag nem volt miből élni. Nagyon gondozott, finom öreg hölgy volt, egyáltalán nem panaszkodott. De hát már túl öreg volt ahhoz, hogy eljárjon dolgozni. Anyám még két másik kitelepített asszonnyal megszervezte, hogy az ilyen egyedülálló, dolgozni nem tudó, jövedelem nélküli öregeknek felváltva vittek ebédet és az illetők házigazdáival megbeszélték, hogy azok adnak reggelit és vacsorát, ezért gyűjtést rendeztek a kitelepítettek egymás között és valamit fizettek a gazdáknak. Persze volt olyan, aki nem fogadta el. Nagymamám újra megtalálta öreg barátnője gyakran jött el hozzánk, mindenre pontosan emlékeztek, csak arra nem, hogy ki volt az a fiú, aki miatt egy életre összevesztek.

Egyszer ezt az öreg tábornokné behívták a tanácsházára békekölcsönt jegyezni.

A tanácselnök, egy mini-sztálin, kegyetlen, goromba fráter, mondja neki, hogy jegyezz 500 Ft-ot. „Nincs jövedelmem, nincs nyugdíjam, nincs gyerekem, miből fizessem ki?” „Jegyezz, vén kurva, különben lerugdallak a pincébe!” Mire Klári néni: „Nem kell engem lerugdálni, lemegyek magam is” – és szépen letipeg az emeletről, le egészen a pincéig. Ott állatták egész nap (lehet, hogy közben le is ültetett a földre), aztán estefelé elengedték. Nem bántották.

A már említett Farnék Laci anyjával és négy kisebb testvérével volt kitelepítve. Anyja és ő tartották el a családot, a többi gyerek még túl fiatal volt a munkához. Apjuk Recsken ült. Ezt a fiút is behívták békekölcsönt jegyezni. Mondta, hogy így is majdnem éheznek, ő nem tud egy fillért sem adni. Erre úgy megverték, a haját úgy kitepték, hogy még egy év múlva is a kezében maradt egy csomó haj, ha végigsimított a fején. De ő sem jegyzett. Az egyik kitelepített kórházba kellett szállítani, mert a szadista tanácselnök lerúgta a veséjét. Itt viszont rajtavesztett az elnök, mert az illető veje Budapesten befolyásos ember volt, kapcsolatai voltak a párthoz is, és nagy baja lett a tanácselnöknek. Nem emlékszem már, hogy mi történt vele, hogy elhelyezték-e. Jóval később hallottam, hogy a pesti Blaha Lujza téren koldult, egy berényi felismerte.

Munkakönyvet szerzünk

Amikor betöltöttük a 14. évünket, a 8. osztály elvégzése után, Kuún Lulu barátnőmmel elhatároztuk, hogy bemegyünk Békéscsabára munkakönyvért, mert voltak olyan munkahelyek ahol anélkül nem lehetett dolgozni. Viszont nekünk szigorúan tilos volt elhagyni Mezőberényt. Így egyik nap csatlakoztunk a Berényből Csabára utazó

gimnazistákhoz, mintha mi is azok lennénk és Csabán elmentünk a tanácsházára. Ott szerencsénkre egy nagyon jóindulatú tisztviselőhöz kerültünk, aki egész biztosan átlátta a helyzetet és tudta, hogy kitelepítettek vagyunk, de nem kérdezte, és mind a kettőnknek kiállította a munkakönyvet (ma is megvan). Amikor délután hazaértünk és otthon elmeséltük, megfagyott a levegő. Apám elsápadt és csak annyit mondott, hogy felelőtlenek vagyunk, mindkettőjüket, őt is és Lulu apját is (aki tetejében még gróf is volt), azonnal internálták volna, ha kiderül, hogy megszöktünk Mezőberényből. De hát nem derült ki és nagyon boldogok voltunk a munkakönyvünkkel. Azon a télen én voltam az egyedüli, aki dolgozott (valami gubót vagy mit fejtettünk) és ezt munkakönyvvel tehettem csak. Apámnak biztosan rossz érzés lehetett, hogy a 14 éves lánya tartja el a családot. Bár ez azért nem egészen így volt, mert ő is járt késeket fenni – ami viszont nem túl sokat hozott a konyhára, mert a parasztok szegények voltak és a hatóságok csak itt-ott engedélyezték a disznóvágást. Megélhetésünkhöz az is hozzájárult, hogy a budavári közösség megszervezte, hogy számunkra ismeretlen vidéki testvérek küldjenek nekünk csomagot. Mindig nagy öröm volt egy-egy ilyen élelmiszercsomag. No meg a volt társbérletől is jött csomag. 1951 karácsonyán olyan rengeteg csomag érkezett a több száz pesti család részére, hogy ki kellett bővíteni a postahivatalt.

Budapestről mintegy 14.000 embert telepítettek ki és ebből kb. 1200-at Mezőberénybe. Ez volt az a Békés megyei nagyközség, ahová a legtöbb embert telepítettek ki. Általában volt földbirtokosokat, egy-két arisztokratát, miniszteriális embereket, katonatiszteket, a volt középosztály

képviselőit fosztották meg otthonuktól, javaiktól, egzsisztenciájuktól.

Húsz éves bátyám nem volt velünk együtt a kitelepítésben, mert „muszos” (munkaszolgálatos) katoná idejét töltötte (két évet?) Baján. A kommunisták bevezették ezt a szolgálatot, a háború előtti munkaszolgálat mintájára, amikor zsidókat vittek munkaszolgálatra. Az 50-es években kulákok, volt középosztálybeliek és egyáltalán az osztályellenség fiait vitték el. Bátyám ott egyszer egy kimenőn megismerkedett egy bajai kofának a lányával, aki nagyon rendes volt hozzá az alatt az egy év alatt, amíg a „musz”-on belül börtönbe zárták, (élelmiszert vitt be neki a börtönbe), s így mikor letelt bátyám muszos ideje, eljegyezte a leányzót és el is hozta hozzánk Mezőberénybe. Bálint azért került börtönbe, mert egyszer, amikor egy tanyára voltak kivényelve, a tanya körül legelésző lovak közül az egyikre felpattant (gyerekkora óta remek lovas volt, hisz méntelepen nőtt föl) és kicsit nyargalászott a tanya körül. Az őrmester megkérdezte tőle, hogy honnan tud ilyen jól lovagolni, szórén megülni a lovat. Bátyám, bár becsületes fiú volt, egyáltalán nem volt hazudós, mégsem merte bevallani, hogy milyen minőségben élt ő méntelepen és azt mondta, hogy lovas volt. Persze azonnal kiderült, hogy ez nem volt igaz és ezért egy évi fogházra ítélték. Később mesélte, hogy ott sok kulák-fiú volt és azok viselték a legnehezebben a fogságot. Sokan öngyilkosok lettek, például összetörték az alumíniumkanalat és lenyelték. Bátyám szerint a fogságot általában a vallásosak és a nagyon műveltek viselték el a legjobban.

Nagyanyám, aki egy elszegényedett dzsentrilány és talán ezért kissé sznob is volt, egy este, amikor mind a négyen ott

ültünk a kis földes szobában az asztal körül, felsóhajtott, hogy bezzeg G. (egy unokatestvérünk) a Gótai Almanach szerint tudott nőszülni...Mire apám (aki egyáltalán nem volt sznob) megjegyezte: „Bálint meg a kincses kalendárium szerint”. Ezen jót nevtünk. Bár szegény fiút, amint meg volt az esküvő és beköltöztek a budapesti albérletbe, ifjú felesége elhagyta, beadta a válópert, felhozatta Pestre bajai barátját és később hozzá is ment. Bevallotta bátyámnak, hogy az egész házasság csak arra kellett nekik, hogy budapesti lakhatási jogot szerezzenek ilyen joggal rendelkező bátyám révén. Akkoriban, ha valaki nem volt eleve budapesti lakos, legalább 5 évig kellett ahhoz Budapesten dolgoznia, hogy jogot szerezzen az ittlakásra. Úgyhogy a kincses kalendárium nem ütött be, bár később a gótaiak is elváltak...

76 éves nagyanyám már Budapesten sem volt egészséges, és itt szinte orvosi segítség nélkül, volt, kivizsgálásra nem mehetett, hisz nem hagyhatta el a község határát. Egy kitelepített földbirtokos (ha jól emlékszem *Scheftsik* volt a neve), akinek ugyan volt orvosi diplomája, de soha sem praktizált, és ott Berényben mélyedt bele újból régi orvosi könyveibe, ő járt el nagymamához és próbálta szívkoszorú érelmeszesedését gyógyítani. Hogy volt-e egyáltalán és ha igen, honnan, orvosság, azt már nem tudom. Nagyanyám 1953 márciusában meghalt. Haldoklása néhány napig tartott. Arra az időre házigazdánk megengedte, hogy náluk aludjak fent a házban, mert még csak 15 éves voltam és nagyon félttem nagyanyám halálhörgésétől. Apám a pici földes szobában lakott együtt nagyanyámmal, aki az anyósa volt, de soha semmi nézeteltérés nem volt közöttük, mindig nagyon jóban voltak. Nagyanyámnak nagy temetése volt,

egyike volt az első kitelepített halottaknak, így rengetegen jöttek el. *Komlódi András* bácsiék megengedték, hogy a ház tornácán ravatalozzák fel, Kun Kaiser József evangélikus lelkész ott az udvaron búcsúztatta. Az udvar feketéltet a tömegtől. Szegény jó kis sznob nagymamám örült volna, ha tudja, mennyi volt miniszteri tanácsos (sőt egy miniszter is, *Gyulay Tibor* bácsi, akitől szintén tanultam angolul), és magasrangú katonatiszt vett részt a temetésén. A temetés körül bonyodalmak adódtak, mert a hatóságok nem engedélyezték a temetést a községi temetőbe, csak a felhagyott német temetőbe, annak a szélén, a kukoricás mellett. Ez még nem lett volna olyan nagy baj. A baj ott kezdődött, hogy semmiféle kocsit nem adtak, illetve nem lehetett szerezni. A kulákoktól minden kocsit, lovat elvettek, a TSZ és az állami gazdaság nem adott ilyen törvényen kívüli személyi temetéséhez fuvar, egyszerűen nem lehetett kocsit felhajtani a temetéshez és a német temető nagyon messze volt tőlünk. A tanácsházán azt mondták, hogy „vigyék ki taligán”. Hát ezt a csúfságot azért már nem akarták elfogadni a szüleim és anyám valahogy (de hogy honnan, azt nem tudom, kár hogy már nem kérdezhetem meg tőle) szerzett egy stráfkocsit egy lóval és így kísérhettük ki a temetőbe szegény nagymamát, aki már az első világháború után a Felvidékről menekült, aztán 1944-ben Erdélyből egész Bajorországig, végül pedig kitelepítették. De hogy miért kellett Magyarországon a XX. században egy háziasszonyt, egy kisembert ennyit üldözni?

Nagyanyám sírja Mezőberényben van, nagyapámé Csabdin, a bátyámé Lausanneban, szüleimé Budapesten, nagybátyámé Ausztriában. Jól szétszóródtunk, mint annyi meg annyi magyar család!

(*folytatjuk*)

Világosító Szent Gergely búcsú Szamosújváron 2019. július 6.

Dr. Jakubinyi György, örmény katolikus
apostoli kormányzó

Középen Szakács Endre plébános,
jobbról Gál Hunor gyergyószentmiklósi plébános

A szamosújvári
örmény katolikus kórus

dr. Issekutz Sarolta könyvbemutatója.
Román nyelvre tolmácsolta: Esztégár János

Dr. Jakubinyi György,
dr. Issekutz Sarolta

Balról Kalamár György, Simó Júlia,
dr. Issekutz Sarolta, Várady Mária

TARTALOM

Kerubénekek – <i>dr. Sasvári László</i>	1
Tisztelt Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek Olvasó! – <i>dr. Issekutz Sarolta</i>	2
Részletek az Országgyűlés Mentelmi Bizottság anyagából... – <i>dr. Issekutz Sarolta</i>	5
Ősszel ismételten nemzetiségi választások lesznek... – <i>dr. Issekutz Sarolta</i>	6
A Kárpát-medencében élő örmények hagyományairól – II. rész – <i>Fancsali János</i>	8
Gorove család – III. rész – <i>Szongott Kristóf, Bálintné Kovács Júlia</i>	10
Megemlékezés családunk beköltözésének 350. évfordulójáról – <i>Kövér István</i>	11
Matl Péter: „Ötösével” – képkiallítás – <i>Nuridsány Mimi</i>	17
Jereván és Tbiliszi – <i>Gaál György</i>	19
Az Azbé, Ázbé Azbej, Ázbej családnevű örményekről – III. rész – <i>Bálintné Kovács Júlia</i>	25
Száz éve született Keresztes Sándor... – <i>Szabó Róbert</i>	28
Programajánló – Meghívók	30
Száz éve született Keresztes Sándor...	32
Szépvízi Magyarörmény Családok Találkozója – <i>Dávid Krisztián Imre</i>	34
Zarándokút az 1000 éve örmény templomhoz – <i>Zakariás Antal Dirán</i>	37
Ünnepélyes örmény liturgiát mutattak be Feldebrőn – <i>Garaguly István</i>	40
„Szerelmes Barátom, Mezei(y) József festőművész 1823–1882” – <i>Nuridsány Mimi</i>	41
Madártávlati szemle kiegészítésekkel – <i>Ayhan Gökhan</i>	43
Kicsi, furcsa életem – III. rész – <i>Gyertyánffy Ágnes</i>	46
Világosító Szent Gergely búcsú Szamosújváron	58

Világosító Szent Gergely búcsú szentmiséjén Szamosújváron 2019. július 6-án

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacím: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel./Fax: 06(1) 201-1011

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Elnök: **dr. Issekutz Sarolta**

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kéthavonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

KÉSZÜLT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL

Fővárosi Örmény Önkormányzat, II. ker. Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: CE/13136-3/2017

Felelős főszerkesztő és kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel./Fax: (1) 201-1011

Lapzárta: augusztus 26.

Tördelés: Bauer Csilla

Nyomdai munkák: Pannónia Nyomda Kft.